

„Włączenie wyłączonej – aktywne instrumenty wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy”,
nr projektu: POWR.02.06.00-00-0065/19

**Raport podsumowujący realizację prac
w ramach I kamienia milowego projektu:
Włączenie wyłączonej – aktywne instrumenty
wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy**

**Krajowe rozwiązania prawne odnoszące się do
wsparcia osób niepełnosprawnych
w zakładaniu działalności gospodarczej**

Raport został przygotowany w ramach projektu „Włączenie wyłączonych – aktywne instrumenty wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy”, nr projektu POWR.02.06.00-00-0065/19.

Projekt realizowany w ramach Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych, Oś Priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

Opracowano na podstawie raportów cząstkowych: Tetiany Klaban, Urszuli Krzewickiej, Sławomira Doburzyńskiego, Almiry Tusk, dr Katarzyny Brzychcy, Grzegorza Tokarskiego, Jarosława Namaczyńskiego, Martynty Szymańskiej, Kamili Michalik, Maliny Rudzkiej, adwokatkę Magdaleny Kołodziej-Hładun, Joanny Sokalskiej, dr. Marcina Pierzchały oraz raportów z badań terenowych przygotowanych przez firmę Openfield Sp. z o.o. pod nadzorem dr. Marcina Pierzchały.

Redakcja: Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość

**Włączenie wyłączonej – aktywne instrumenty
wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy**

**Krajowe rozwiązania prawne odnoszące
się do wsparcia osób niepełnosprawnych
w zakładaniu działalności gospodarczej**

Raport zbiorczy
pod redakcją
Krzysztofa Siewiery, Romany Krzewickiej,
Aleksandry Bogusławskiej, Antoniego
Sobolewskiego, Tetiany Klaban
Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość

Szczecin, sierpień 2021 r.

Spis treści

Wykaz skrótów	5
Wprowadzenie	7
Streszczenie	9
Opis zastosowanych metod	11
1. Rozwiązania w zakresie wsparcia osób niepełnosprawnych w zakładaniu działalności gospodarczej (w tym procesu stawania się członkiem spółdzielni socjalnej)	14
1.1. Diagnoza potrzeb i oczekiwań osób z niepełnosprawnościami w obszarze zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej (w tym funkcjonowania w ramach spółdzielni socjalnej)	14
1.2. Analiza krajowych i zagranicznych rozwiązań w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej	23
2. Rozwiązania i instrumenty wsparcia na poziomie regionalnym i lokalnym osób z niepełnosprawnością zakładających działalność gospodarczą.	37
2.1. Wsparcie zakładania działalności gospodarczej na poziomie powiatowym i gminnym	37
2.2. Działania dla młodzieży w ramach przedsiębiorczości akademickiej	46
2.3. Zakupy w spółdzielniach socjalnych zatrudniających OzN i działalnościach prowadzonych przez OzN jako podstawa zmniejszenia wpłat na PFRON	49
3. Działalność organizacji pozarządowych w zakresie wsparcia zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej	52
4. Analiza projektów w obszarze zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej	59
Instrumenty dla asystentów zakładania działalności gospodarczej	60
Spis rysunków	74
Spis tabel	74
Bibliografia	74

Wykaz skrótów

- CATI — wywiady telefoniczne wspomagane komputerowo
- CIS — Centrum Integracji Społecznej
- CUS — Centrum Usług Społecznych
- DG — działalność gospodarcza
- EFS — Europejski Fundusz Społeczny
- FGI — Zogniskowany Wywiad Grupowy (Focused Group Interview)
- IDI — Indywidualny Wywiad Pogłębiony (Individual In-depth Interview)
- JST — Jednostka Samorządu Terytorialnego
- KPRES — Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej
- MOPR — Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie
- NGO — organizacja pozarządowa (non-government organization)
- ON — osoba niepełnosprawna
- OPS — Ośrodek Pomocy Społecznej
- OWES — Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
- OzN — osoba z niepełnosprawnościami
- PCPR — Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
- PFRON — Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
- POKL — Program Operacyjny Kapitał Ludzki
- POWER — Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
- PUP — Powiatowy Urząd Pracy
- WUP — Wojewódzki Urząd Pracy
- ZUS — Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Wprowadzenie

Celem niniejszego opracowania jest podsumowanie przeprowadzonej w ramach I kamienia milowego projektu szczegółowej analizy wszystkich rozwiązań prawnych z zakresu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych z punktu widzenia problematyki zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej. Punktem wyjścia dla analizy była diagnoza potrzeb osób niepełnosprawnych wykonana z perspektywy wszystkich uczestników rynku pracy.

Efektom prac jest wskazanie instrumentów rehabilitacji zawodowej, które powinny podlegać modyfikacji oraz identyfikację ewentualnych obszarów, w których konieczne jest wprowadzenie nowych instrumentów. Analiza obejmowała również rozwiązania zagraniczne w zakresie rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, dobre praktyki oraz wyniki realizowanych projektów (w tym w ramach Podziałania 1.3.6 PO KL).

Istotną uwagą wstępną jest, iż w niniejszym opracowaniu przez działalność gospodarczą rozumiemy prowadzenie jednoosobowej działalności gospodarczej, zarówno w przypadku zatrudniania jak i niezatrudniania pracowników oraz bycie członkiem spółdzielni socjalnej.

O ile w przypadku jednoosobowej działalności gospodarczej nie budzi to wątpliwości, o tyle w przypadku spółdzielni socjalnej, istotny jest podwójny charakter spółdzielni, która z jednej strony jest grupą osób mających zbliżone potrzeby i wspólne cele, a więc zrzeszeniem, a z drugiej strony przedsiębiorstwem prowadzonym przez te osoby, właśnie dla realizacji tych celów, dla których osoby owe założyły spółdzielnię. Odpowiada to spotykanemu często w literaturze tzw. bimodalnemu modelowi spółdzielni, w którym funkcje i zadania spółdzielni jako zrzeszenia i przedsiębiorstwa częściowo pokrywają się, ale częściowo pozostają odrębne.

Forma jednoosobowej działalności gospodarczej nie wymaga tworzenia kapitału na start przedsiębiorstwa, (z wyjątkiem ogólnych kosztów inwestycyjnych związanych z rodzajem prowadzonej działalności).

Pozostałe zalety to:

- niski koszt założenia działalności gospodarczej,

- elastyczność w otwieraniu, zawieszaniu i likwidacji działalności gospodarczej,
- możliwość optymalizacji podatkowej poprzez wybór formy opłacania podatków,
- niskie koszty obsługi księgowej i ograniczone obowiązki sprawozdawcze.

Do wad można zaliczyć:

- odpowiedzialność całym majątkiem za zobowiązania,
- obowiązek odprowadzania składek na ubezpieczenia do ZUS,
- konieczność podstawowej znajomości przepisów związanych z opodatkowaniem.

W przypadku spółdzielni socjalnej proces organizacji i zakładania podmiotu jest bardziej skomplikowany i nie ma możliwości korzystania z uproszczeń podatkowych oraz w zakresie prowadzenia księgowości. Rekompensowane jest to jednak przez ograniczoną odpowiedzialność materialną członków oraz możliwość korzystania z systemu dotacji. Przede wszystkim spółdzielnia socjalna to podmiot o charakterze zrzeszeniowym, co może pozwolić na łączenie potencjału, zasobów i umiejętności członków funkcjonujących na równych prawach. Z uwagi na swój charakter, podmiot taki może odgrywać zarówno rolę reintegrującą, jak i dawać możliwości rozwijania postawy przedsiębiorczej i uczestniczenia w obrocie gospodarczym na zasadach konkurencyjnych, przez co może być doskonałym miejscem dla osób z niepełnosprawnościami, które nie są gotowe do samodzielnego prowadzenia firmy, a nie satysfakcjonuje ich praca „na etacie”.

Streszczenie

Raport niniejszy zawiera podsumowanie przeprowadzonej w ramach I kamienia milowego projektu szczegółowej analizy wszystkich rozwiązań prawnych z zakresu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych z punktu widzenia problematyki zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej.

Przeprowadzane analizy, pomimo niewielkiej liczby danych źródłowych wskazują, iż działalność gospodarcza to dobra forma aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Daje stabilne miejsca pracy i w dużym stopniu wzmacnia mentalnie OzN. Rozwijają poczucie samodzielności, niezależności, przedsiębiorczości. Ponadto firmy prowadzone przez OzN mają wysoki potencjał do zatrudniania kolejnych (obustronny brak barier świadomościowych). W przypadku spółdzielni socjalnych jest to bardziej odpowiednia forma dla tych, którzy nie chcą podejmować ryzyka związanego z prowadzeniem biznesu.

Efekty aktywizacyjne są bardzo dobre dla OzN. Jednak niewielka jest skala i rozpoznawalność takich podmiotów. Brak też efektywnych mechanizmów wspierania spółdzielni przez podmioty publiczne.

Jednoosobową działalność, najczęściej zakładają osoby z wyższym wykształceniem, a kluczową rolę (również wspomaganie prowadzenia) stanowi rodzina. Rodzina jest też z drugiej strony głównym „hamulcowym”, zatem konieczne są działania aktywizujące ją w procesie zakładania i prowadzenia firmy.

Jeden z kluczowych problemów, przed jakimi staje osoba z niepełnosprawnością dotyczy informacji nt. możliwości wsparcia w zakładaniu działalności gospodarczej. Problemem jest również niepewność związana z ryzykiem prowadzenia działalności gospodarczej i utratą benefitów (zarówno przez rodzinę, jak i samego przedsiębiorcę).

Oczekiwania związane ze wspieraniem rozpoczynania prowadzenia własnej działalności dotyczą formalnych aspektów: zmniejszenia biurokracji dla przedsiębiorców, pomocy przy dopełnianiu niezbędnych formalności.

Zidentyfikowane obszary/instrumenty, które mogą przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności instrumentu w postaci działalności gospodarczej, jak i ułatwić proces jej zakładania i prowadzenia, to:

- Spójny system informacji na temat możliwego wsparcia dla osoby z niepełnosprawnością chcącej założyć działalność oraz jego rodziny/opiekunów. Wykorzystanie zasobów PUP, WUP, OPS oraz akademickich inkubatorów i tworzących się CUS.
- Wsparcie fizyczne dla osób zakładających i prowadzących działalność gospodarczą/przedsiębiorcę prowadzącego DG.
- Wydłużenie czasu rozliczania dotacji wraz z możliwością rozliczania jej etapami.
- Zawieszenie, a nie zabieranie uprawnień do „benefitów” na okres rozpoczynania działalności (np. rok).
- Firma „na próbę” jako element sprawdzenia ekonomicznej, zdrowotnej i rodzinnej możliwości prowadzenia firmy.
- Pakiet działań dla młodzieży w ramach przedsiębiorczości akademickiej. Wsparcie asystenckie wraz z pakietem szkoleń i dotacji.

Umożliwienie zakwalifikowania, jako podstawa zmniejszenia wpłat na PFRON, zakupów w spółdzielniach socjalnych zatrudniających OzN (w liczbie mniejszej niż 25 osób) i jednoosobowych działalnościach gospodarczych prowadzonych przez OzN zwiększyłoby skłonność do zakupów przez podmioty obciążone wpłatami na PFRON w tego typu podmiotach.

Opis zastosowanych metod

Ekspertyza została przygotowana na podstawie ekspertyz cząstkowych, przedstawionych poniżej.

Spis ekspertyz będących podstawą do przygotowania raportu końcowego:

- Ustawowe instrumenty wsparcia, w tym rozwiązania podatkowe i prawne, w zakresie otwierania/rozpoczynania prowadzenia różnych form działalności gospodarczej przez OzN z uwzględnieniem spółdzielni socjalnych, jednoosobowych działalności gospodarczych, spółek osobowych i innych form, oraz analiza wsparcia w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej przez OzN z uwzględnieniem spółdzielni socjalnych, jednoosobowych działalności gospodarczych, spółek osobowych i innych form przez PFRON, ZUS, KRUS, Fundusz Pracy i inne instrumenty i fundusze celowe Skarbu Państwa.
- Lokalne środowisko (gminno-powiatowe) wsparcia dla osób z niepełnosprawnością, wspierające zakładanie i prowadzenie z działalności gospodarczej z uwzględnieniem spółdzielni socjalnych, jednoosobowych działalności gospodarczych, spółek osobowych i innych form ze szczególnym uwzględnieniem roli i instrumentów powiatowego urzędu pracy. Rozwiązania w Powiatowych Urzędach Pracy dotyczące zakładania prowadzenia działalności gospodarczej przez OzN oraz rozwiązania wspierające OzN na poziomie jednoosobowej działalności gospodarczej z uwzględnieniem spółdzielni, jednoosobowej działalności gospodarczej spółek osobowych.
- Rozwiązania zagraniczne w zakresie wsparcia osób z niepełnosprawnością w podejmowaniu działalności gospodarczej.
- Analiza instytucji świadczących wsparcie w obszarze zakładania działalności gospodarczej, z uwzględnieniem spółdzielni, jednoosobowej działalności gospodarczej, spółek osobowych i innych rozwiązań przez OzN ze szczególnym uwzględnieniem OWES-ów, podmiotów publicznych i niepublicznych, w tym prywatnych, typu inkubatory przedsiębiorczości i podmioty o zbliżonych funkcjach i aktywnościach.
- Analiza projektów i innowacji, zrealizowanych lub realizowanych, finansowanych z funduszy strukturalnych i innych źródeł (publicznych i niepublicznych, w tym źródeł prywatnych) związanych z procesem podejmowania i prowadzenia różnych form działalności gospodarczej przez OzN z uwzględnieniem spółdzielni, jednoosobowych działalności gospodarczych, spółek osobowych i innych form.

- Instrumenty i rozwiązania na poziomie uczelni w rozumieniu ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i osób z wyższym wykształceniem, wspierające zakładanie przez OzN, z uwzględnieniem spółdzielni socjalnych, jednoosobowych działalności gospodarczych, spółek osobowych i innych form w szczególności w obszarze akademickich inkubatorów przedsiębiorczości, biur karier, aktywności, pełnomocników ds. OzN, funduszy i podmiotów zewnętrznych, np. funduszy startupowych, funduszy typu anioły biznesu, spin-out, spin-off etc.
- Modele biznesowe w obszarze przygotowania i prowadzenia działalności gospodarczej wspierające zakładanie przez OzN, z uwzględnieniem spółdzielni socjalnych, jednoosobowych działalności gospodarczych, spółek osobowych i innych form.
- Rozwiązania zagraniczne wsparcia podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej przez OzN z uwzględnieniem spółdzielni, jednoosobowych działalności gospodarczych, spółek osobowych i innych form, przygotowanie przeprowadzenia konsultacji zagranicznych.

W ramach opracowania niniejszego raportu wykorzystano połączenie metod analizy desk research, analiz eksperckich [Listę ekspertyz wskazano w bibliografii] oraz wyników badań terenowych zrealizowanych w ramach projektu.

Badania terenowe miały na celu pozyskanie przekrojowej, możliwie wyczerpującej wiedzy dotyczącej praktycznego funkcjonowania obecnie stosowanych narzędzi wspierających zwiększanie aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami (zwanymi dalej OzN).

W związku z tym badania zakładały triangulację (metody, danych, badaczy) w celu uzyskania możliwie precyzyjnej ewaluacji istniejących narzędzi w kontekście potrzeb i barier związanych z włączaniem i funkcjonowaniem OzN na rynku pracy. Niniejszy raport przedstawia wyniki przeprowadzonych badań ilościowych, które realizowane były wśród różnych grup respondentów. Faza terenowa realizacji badania trwała od 7 czerwca do 9 lipca 2021 roku. Celem głównym była pogłębiona analiza rozwiązań mających na celu podniesienie aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami w kontekście aktualnych potrzeb i barier związanych z włączaniem i funkcjonowaniem OzN na rynku pracy.

Cele szczegółowe badania

1. Zbadanie barier i potrzeb do podjęcia i utrzymania przez OzN aktywności zawodowej.
2. Zbadanie poziomu wiedzy o istniejących rozwiązaniach wsparcia aktywności zawodowej OzN.
3. Zebranie informacji o funkcjonujących obecnie rozwiązaniach (ich mocne i słabe strony);

dostępność dla osób chcących skorzystać z istniejących instrumentów wsparcia; zakres, w jakim te rozwiązania odpowiadają potrzebom interesariuszy).

4. Poznanie opinii interesariuszy o tym, jakie zmiany w obecnych rozwiązaniach albo jakie nowe rozwiązania systemowe zwiększyłyby aktywność zawodową OzN.

W celu realizacji celów badania wyodrębnione zostały cztery moduły badawcze:

1. aktywność zawodowa OzN (kobiety w wieku 18-59 lat, mężczyźni w wieku 18-64 lat)
2. zatrudnianie OzN z perspektywy pracodawców;
3. rozpoczynanie i prowadzenie przez OzN działalności gospodarczej;
4. wpływ otoczenia instytucjonalnego i społecznego na aktywność zawodową OzN.

Pierwsze trzy z nich odnoszą się bezpośrednio do poszczególnych obszarów badawczych i zakładają przeprowadzenie badań wśród interesariuszy pierwszoplanowych – OzN oraz ich (potencjalnych) pracodawców. Czwarty moduł miał na celu uzupełnienie wiedzy z pozostałych obszarów badawczych poprzez dokonanie oceny sytuacji z komplementarnych perspektyw, tj. w ocenie instytucji zaangażowanych w podnoszenie aktywności zawodowej OzN oraz rodzin i opiekunów OzN.

Podmioty objęte badaniem:

1. osoby posiadające orzeczenie o niepełnosprawności lub inny równoważny dokument i aktywne zawodowo, bierne zawodowo i uczestniczące w różnych formach aktywizacji.
2. przedsiębiorcy zatrudniający OzN
3. przedsiębiorcy niezatrudniający OzN
1. pracodawcy sektora publicznego i organizacje pozarządowe zatrudniające OzN
4. przedsiębiorcy zatrudniający OzN na rynku chronionym (ZPCh, ZAZ)
5. podmioty ekonomii społecznej zatrudniające OzN
6. rodziny i opiekunowie prawni OzN
7. otoczenie instytucjonalne osób z niepełnosprawnościami: PUP, OWS, OPS/PCPR, organizacje pozarządowe wspierające OzN, realizatorzy projektów przyznających dotacje, PFRON, ZUS, JST, agencje rozwoju, inkubatory przedsiębiorczości itp.

1. Rozwiązania w zakresie wsparcia osób niepełnosprawnych w zakładaniu działalności gospodarczej (w tym procesu stawania się członkiem spółdzielni socjalnej)

1.1. Diagnoza potrzeb i oczekiwań osób z niepełnosprawnościami w obszarze zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej (w tym funkcjonowania w ramach spółdzielni socjalnej)

Na wstępie warto zwrócić uwagę, iż problematyka potrzeb osób z niepełnosprawnościami w zakresie zakładania działalności gospodarczej nie stanowiła istotnego elementu prowadzonych dotychczas badań w tym obszarze, zwłaszcza problematyki spółdzielni socjalnych. Większość analiz skupia się na ogólnych potrzebach OzN w zakresie aktywizacji. Zatem szczególnie cenne są wyniki badania terenowego zrealizowanego w ramach niniejszego projektu, które w sposób bezpośredni odnoszą się do aktualnych problemów osób prowadzących działalność gospodarczą i członków spółdzielni socjalnych.

Według dostępnych danych statystycznych, z punktu widzenia sytuacji na rynku pracy samozatrudnione osoby niepełnosprawne stanowią istotną jego część. Z ogólnej liczby 516 tysięcy pracujących OzN stanowili około 70 tysięcy (w roku 2020). W przypadku 14 tysięcy podmiotów są to przedsiębiorstwa, które zatrudniają pracowników. Ze środków PFRON w zakresie refundacji składek korzysta około 20 tysięcy podmiotów.

Z kolei z instrumentu „Przyznawanie środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej” (art. 12a ustawy o rehabilitacji) w roku 2020 wnioski o przyznanie środków złożyło 600 osób niepełnosprawnych na łączną kwotę 28.431.919,00 zł. Podpisano 412 umów, przyznając ogółem środki w wysokości 16.851.152,00 zł. Wydatki zrealizowano w kwocie 16.519.883,00 zł. Średnie dofinansowanie wyniosło 40.097,00 zł) [Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji Planu Rzeczowo-Finansowego z działalności PFRON w 2020 roku].

Według statusu zatrudnienia w 2020 roku w Polsce było 516 tysięcy pracujących OzN. Z tego w sektorze prywatnym pracowało 387 tysięcy osób, z których w rolnictwie indywidualnym – 34

tysiące. Z ogólnej liczby 329 tysięcy to zatrudnieni w miastach, a 187 tysięcy – na wsi.

W 2020 roku na terenie Polski 436 tysięcy osób z niepełnosprawnościami (OzN) świadczyło usługi jako pracownicy najemni. 129 tysięcy mężczyzn i kobiet pracowało w sektorze publicznym, a 307 tysięcy w sektorze prywatnym. 70 tysięcy osób pracowało na własny rachunek, z nich 14 tysięcy jest ponadto pracodawcami. Pomagający bezpłatnie członkowie rodzin to 10 tysięcy osób.

W miastach w sektorze prywatnym 241 tysięcy OzN świadczyło usługi. Ogólnie jako pracownicy najemni, w miastach było zatrudnionych 291 tysięcy osób – 88 tysięcy w sektorze publicznym i 204 tysięcy w sektorze prywatnym. W miastach na własny rachunek pracowało 36 tysięcy osób, z których 10 tysięcy było pracodawcami.

Sytuacja z zatrudnieniem osób z niepełnosprawnościami na wsi wygląda w następujący sposób – w sektorze prywatnym pracowało 146 tysięcy osób, w rolnictwie indywidualnym – 31 tysięcy. Jako pracownicy najemni zatrudnionych było 144 tysiące osób – 41 tysięcy w sektorze publicznym i 103 tysiące w sektorze prywatnym. Na własny rachunek pracowało 34 tysiące osób.

Z ogólnej liczby pracujących niepełnosprawnych w Polsce 261 tysięcy to kobiety. 173 tysiące kobiet z niepełnosprawnościami było zatrudnionych w sektorze prywatnym, z których 13 tysięcy pracowało w rolnictwie indywidualnym. Kobiety świadczące usługi jako pracownicy najemni to 232 tysiące osób, z których w sektorze publicznym było 88 tysięcy i w sektorze prywatnym 144 tysiące. Na własny rachunek w 2020 roku pracowały 23 tysiące kobiet.

W Polsce w 2020 roku było 255 tysięcy mężczyzn z niepełnosprawnościami – w sektorze prywatnym było zatrudnionych 214 tysięcy mężczyzn, z których 21 tysięcy pracowało w rolnictwie indywidualnym. 203 tysiące mężczyzn pracowało jako pracownicy najemni, w tym 41 tysięcy w sektorze publicznym i 163 tysiące w sektorze prywatnym. Na własny rachunek pracowało 47 tysięcy mężczyzn, z nich – 10 tysięcy mężczyzn świadczyło usługi jako pracodawcy.

Tabela 1. Liczba osób niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą, które wystąpiły do PFRON o refundację składek, zmniejsza się systematycznie od roku 2010.

Okres	Liczba osób niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą, które wystąpiły do PFRON o refundację składek			ogółem
	znaczny stopień niepełnosprawności	umiarkowany stopień niepełnosprawności	lekki stopień niepełnosprawności	
2010-12	1 473	9 278	17 608	28 359
2011-12	1 755	9 962	13 213	24 930
2012-12	1 902	10 291	11 335	23 528
2013-12	1 909	10 868	10 309	23 528
2014-12	2 049	11 913	10 106	23 978
2015-12	2 003	12 188	9 173	23 364
2016-12	2 012	12 762	9 081	23 855
2017-12	2 017	12 567	9 081	22 877
2018-12	2 002	12 571	7 972	22 545
2019-12	2 036	12 671	7 691	22 398
2020-12	1 918	11 849	6 639	20 397
2021-01	1 862	11 440	6 259	19 661
2021-02	1 871	11 516	6 382	19 769
2021-03	1 889	11 363	6 454	19 979
2021-04	1 821	11 140	6 130	19 091
2021-05	1 951	11 894	6 565	20 410

Źródło: Dane pochodzące z (SODiR) PFRON – stan na 04.08.2021

Brak jest dostępnych szczegółowych danych o zatrudnieniu w ramach spółdzielni socjalnych, pomimo iż aktualnie procedowana Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami wskazuje, iż wsparcia wymaga reintegracja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnościami w ramach podmiotów ekonomii społecznej.

Motywacje i korzyści związane z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej (w tym funkcjonowaniem w ramach spółdzielni socjalnej).

Założenie działalności gospodarczej motywowane było najczęściej takimi czynnikami, jak: nowa możliwość (33,3%), ciekawość (31,9%), potrzeba poprawienia własnego losu (29,2%), możliwość uzyskania środków na rozpoczęcie działalności (25%). Osoby będące członkami spółdzielni socjalnych jako powód, który sprawił, że do nich wstąpili, najczęściej wskazywali takie czynniki, jak:

potrzeba poprawienia swojego losu (43,6%), zachęta ze strony NGO (41%), czy nową możliwość (28,2%).

Prowadzenie własnej działalności niesie ze sobą szereg pozytywów. Respondenci najczęściej wskazują na korzyści, takie jak: samodzielność (40,3%), niezależność zawodowa (40,3%), możliwość samorealizacji (37,5%) i poprawa sytuacji materialnej (37,5%). Podobnie jest w przypadku członków spółdzielni socjalnych – najczęściej wskazywane korzyści związane z byciem członkiem spółdzielni to, zdaniem respondentów: możliwość samorealizacji (45%), praca w zespole (37,5%), niezależność zawodową (37,5%) oraz poprawę sytuacji materialnej (30%). Badane osoby niepełnosprawne pozytywnie oceniają rozwiązanie, jakim jest prowadzenie przez nich działalności gospodarczej. Ponad połowa respondentów (54%) ocenia je jako raczej dobre rozwiązanie, a jako zdecydowanie dobre aż 36%.

Wsparcie zakładania działalności gospodarczej (w tym rozpoczęcia funkcjonowania w spółdzielni socjalnej)

OzN prowadzące działalność gospodarczą raczej nie spotkały się z trudnościami związanymi z rozpoczęciem prowadzenia własnej działalności. Do najczęściej wskazywanych przez respondentów trudności dotyczących uruchomienia własnej działalności zaliczyć należy biurokracją (68,8%), niejasność przepisów (43,8%), ryzyko finansowe (25%) i nadmierną konkurencję (25%).

Respondenci zaangażowani w życie spółdzielni socjalnych w ponad połowie przypadków (53%) raczej nie doświadczali trudności związanych z rozpoczęciem funkcjonowania jako członek spółdzielni socjalnych, a w 15% przypadków zdecydowanie nie napotkali trudności. Badani, którzy doświadczali trudności związanych z rozpoczęciem funkcjonowania spółdzielni socjalnej w związku z byciem członkiem założycielem, wskazywali najczęściej bardzo uciążliwą i rozbudowaną procedurę formalną. OzN często podkreślały także ograniczony dostęp do informacji na temat zakładania spółdzielni socjalnej.

Przy zakładaniu własnej działalności gospodarczej badani najchętniej korzystali ze wsparcia rodziny (66,2%). Rządziej sięgali po wsparcie przyjaciół (39,2%), innej firmy (31,1%), czy powiatowego urzędu pracy (31,1%).

Dostępne na rynku instrumenty wsparcia przedsiębiorczości były niejednokrotnie wykorzystywane także przez OzN objęte badaniem. Badani najczęściej korzystali z dotacji na rozpoczęcie działalności (75%), doradztwa prawnego (43,8%), ulgi w opłacaniu obowiązkowych składek (17,2%) i szkoleń biznesowych (14,1%).

Prowadzenie działalności gospodarczej (w tym funkcjonowanie w ramach spółdzielni socjalnej)

Aktualnie OzN prowadzące działalność gospodarczą raczej nie mają związanych z tym trudności. Trudnisci doświadczą 17% badanych. Przede wszystkim problemy te związane są z wysokimi kosztami działalności, biurokracją, a także ryzykiem finansowym i niejasnością przepisów.

Wśród głównych trudności o charakterze wewnętrznym doświadczanych przez spółdzielnie, których członkami są respondenci, najczęściej wskazuje się na problemy w relacjach interpersonalnych (25%), nierównomierną aktywność członków spółdzielni (22,5%) i problemy z utrzymaniem jakości usług/produktów (15%). Członkowie spółdzielni socjalnych poproszeni o wskazanie głównych trudności o charakterze zewnętrznym doświadczanych przez spółdzielnie socjalne, najczęściej wskazują dużą konkurencję na rynku (35%), brak zainteresowania ze strony władz lokalnych (35%), skomplikowane rozwiązania prawne, które utrudniają funkcjonowanie spółdzielni (25%), oraz trudności w pozyskiwaniu zleceń na rynku komercyjnym (22,5%).

Wskazywane przez respondentów dodatkowe wsparcie, z którego chciałyby skorzystać OzN, zakładając działalność gospodarczą dotyczy przede wszystkim finansowania – badani zwracali uwagę na to, że dotacje na założenie działalności powinny być większe, a ci, którzy nie korzystali z dotacji, oczekiwali by właśnie takiej formy wsparcia. Druga kategoria oczekiwań względem wspierania rozpoczynania prowadzenia własnej działalności dotyczy wsparcia w formalnych aspektach: zmniejszenia biurokracji dla przedsiębiorców, pomocy przy dopełnianiu niezbędnych formalności. Pożądane wsparcie mogłoby być realizowane w ramach inkubatora przedsiębiorczości (gdzie można uzyskać pomoc np. w zakresie księgowości). Ponadto, istotnym instrumentem wsparcia dla osób rozpoczynających działalność są zwolnienia z obowiązkowych opłat, składek.

Badani zostali poproszeni o zaproponowanie nowych rozwiązań, zmian w obecnych uregulowaniach, które należy wprowadzić, aby skłonić większą liczbę OzN do bycia członkiem spółdzielni socjalnej. Najczęściej wskazywany postulat odnosił się do uproszczenia procedur związanych z zakładaniem i funkcjonowaniem spółdzielni socjalnych, w tym uproszczenia w zakresie: regulacji prawnych, zasad funkcjonowania, zasad rozliczeń, a także zmniejszenia komercyjnego wymiaru spółdzielni, wprowadzenia możliwości podziału wypracowanego zysku, zapewnienia przez samorządu preferencyjnych warunków wynajmu lokali.

Respondenci wskazywali także na rozwiązania związane z finansowaniem spółdzielni socjalnych: wprowadzenie ułatwień w pozyskiwaniu dotacji dla spółdzielni socjalnych, zwiększenie budżetu na rehabilitację OzN oraz na szkolenia dla OzN, dopłaty ze środków publicznych (z gminy lub z funduszu przeznaczanego na finansowanie działalności spółdzielni socjalnych). Ponadto konieczne jest

podejmowanie działań informująco-promocyjnych dotyczących możliwości zakładania spółdzielni socjalnej, ale także działania informacyjne dla już istniejących spółdzielni socjalnych. W ramach działań promocyjnych badani wskazywali także na potrzebę promocji produktów spółdzielni w mediach, co pozwoli na popularyzację ich działalności oraz formy spółdzielni socjalnych jako możliwości aktywności zawodowej dla OzN.

Badani podczas wywiadów opowiadali o powodach, jakie skłoniły ich do zakładania własnych działalności gospodarczych. Poniżej zestawiono najważniejsze z nich:

- względy finansowe (chęć osiągnięcia wyższych dochodów),
- zmęczenie poprzednio wykonywaną pracą, chęć zmiany,
- utrata poprzedniej pracy i trudności z ponownym podjęciem zatrudnienia,
- chęć samorealizacji, realizacji swoich celów, marzeń, sprawdzenia się w nowej roli,
- chęć osiągnięcia większej niezależności,
- większe możliwości elastycznego dopasowania czasu pracy,
- możliwość stworzenia miejsc pracy dla innych OzN.

W ostatnim punkcie, wskazującym czynniki wpływające na podjęcie decyzji o rozpoczęciu działalności przez OzN, znalazła się kwestia związana z zatrudnianiem innych OzN w firmach prowadzonych przez badanych. Niektórzy respondenci już w tej chwili mają pracowników, będących OzN, z których współpracy są bardzo zadowoleni – pozostali natomiast wykazują zainteresowanie przyjęciem OzN do pracy.

Jednocześnie, przedsiębiorcy, którzy są OzN, nie wskazują żadnych barier, jakie mogłyby wpływać na zatrudnianie pracowników posiadających niepełnosprawności. Całość powyższych spostrzeżeń skłania do wniosku, że zakładanie i rozwój własnych działalności gospodarczych przez OzN jest rozwiązaniem nie tylko z korzyścią dla nich samych, ale i innych OzN, które chętnie są zatrudniane w firmach prowadzonych przez OzN. Zarysowuje się bardzo duża chęć pomocy osobom w podobnych sytuacjach i wyraźna solidarność wśród OzN.

Respondenci spotykają się ze skrajnymi postawami, jeśli chodzi o postrzeganie ich, jako przedsiębiorców. Z jednej strony mają do czynienia z ludźmi, którzy wyrażają swoją aprobatę dla takich OzN, które podejmują wyzwania związane z prowadzeniem swojej działalności, wspierają je. Z drugiej jednak strony wciąż zdarza się, że spotykają się z opiniami nieprzychylnymi, powielającymi stereotypy o OzN, jako osobach, które nie radzą sobie samodzielnie i jako osoby aktywne zawodowo nie są tak wartościowe jak osoby bez orzeczonej niepełnosprawności.

OzN biorące udział w badaniu zgodnie przyznają, że najważniejszą trudnością w kontekście

zakładania własnej działalności gospodarczej, jest związana z tym biurokracją. Obszerność kwestii formalnych, z jakimi należy się zmierzyć, a ponadto liczne instytucje, w których trzeba je załatwiać, stanowi jednocześnie czynnik zniechęcający do zakładania firmy.

Respondenci wskazywali, że procedury są bardzo szczegółowe, a urzędy ściśle trzymają się związanych z nimi zasad, sprawdzając skrupulatnie wszystkie dokumenty wypełniane i dostarczane przez osoby chcące rozpocząć własną działalność. W związku z tym, że przygotowanie takiej skomplikowanej dokumentacji nie jest łatwe, zwłaszcza dla osób, które nie miały z tym wcześniej styczności, badani przyznawali, że potrzebowali pomocy, by sprostać temu wyzwaniu. Jako źródła wsparcia w tej kwestii wymieniali znajome im osoby, które miały już doświadczenie, rozpoczynając swoje działalności, ale także osoby pracujące w PUP, które pomagają wypełniać wnioski związane z pozyskaniem środków.

Trudności, jakie napotykali badani w procesie zakładania swoich działalności, wiążą się też z rodzajem niepełnosprawności – osoby z niepełnosprawnością ruchową przyznawały, że powyższe kwestie stanowiły dla nich jeszcze większy problem ze względu na ich ograniczoną mobilność. Również jeśli chodzi o tę barierę, OzN wskazywały, że możliwość załatwienia wszelkich formalności zawdzięczają w dużej mierze pomocy swoich opiekunów, najbliższych osób, rodziny, przyjaciół.

Podczas badań jakościowych szczególnie podkreślana była waga wsparcia, jakie otrzymują badani od swoich partnerów i rodzin, również w codziennym prowadzeniu swoich działalności. Ich zaangażowanie pomaga w wykonywaniu obowiązków związanych z pracą, ale także mobilizuje do tego, by ją kontynuować.

Poza wsparciem najbliższych, badani wskazywali także na wsparcie instytucji publicznych oraz różnego rodzaju organizacji pozarządowych w procesie zakładania swojego przedsiębiorstwa. Z wypowiedzi badanych wynika, że oba rodzaje pomocy, jaką otrzymali i wciąż otrzymują, są bardzo ważne, jeśli chodzi o prowadzenie własnej działalności gospodarczej. Często to dzięki połączeniu wsparcia rodziny ze wsparciem o charakterze instytucjonalnym, w dużym stopniu ułatwione lub w ogóle możliwe było założenie firmy przez badane OzN.

Wśród instrumentów wsparcia, z jakich skorzystali badani zakładając swoje działalności, znalazły się:

- dofinansowania z PFRON,
- dofinansowania z PUP,
- uczestnictwo w szkoleniach organizowanych przez instytucje publiczne i organizacje pozarządowe.

Osoby, które wzięły udział w badaniach jakościowych i prowadzą własne firmy, oceniają, że otrzymane wsparcie z wyżej wymienionych źródeł było dla nich bardzo pomocne. Jednocześnie podkreślają, że w ich opinii współpraca z przedstawicielami tych podmiotów układa im się pozytywnie. Wyraźnie zaznaczoną potrzebą, zwłaszcza z perspektywy ON, które mają ograniczoną sprawność ruchową, jest konieczność większego rozwoju możliwości załatwiania formalności w sposób zdalny – w tym kontekście ważne są także działania na rzecz wzmacniania integracji systemów informatycznych wykorzystywanych w administracji. Spójność danych, które gromadzone są przez różne instytucje oraz dostęp do nich z poziomu innych podmiotów, jest w tym kontekście szczególnie ważny. Badani wskazują, że instytucje, do których musieli się zwracać w sprawie rozpoczęcia swojej działalności gospodarczej tworzą swojego rodzaju sieć – obszary ich aktywności wiążą się ze sobą, natomiast często ich siedziby są od siebie oddalone, dlatego rozwój zdalnej wymiany informacji pomiędzy nimi znacznie ułatwiłby spełnianie niezbędnych formalności.

Badani członkowie spółdzielni socjalnych podczas wywiadów opowiadali o powodach, które wpłynęły na ich decyzję, by zostać członkiem spółdzielni socjalnej. Poniżej zestawiono najważniejsze wymieniane przez nich czynniki:

- szansa na podjęcie aktywności zawodowej,
- względy finansowe (możliwość zarobku),
- chęć zmiany poprzedniej pracy na spokojniejszą, bardziej dostosowaną do możliwości OzN,
- mobilizacja ze strony otoczenia – rodziny, znajomych, osób, które działają w obszarze wsparcia na rzecz OzN,
- chęć aktywizacji społecznej, integracji i kontaktu z innymi.

Wielu z badanych biorących udział w wywiadach jakościowych przyznaje, że wcześniej pracowało w innych miejscach, duża część zatrudniona była na rynku otwartym – jednak wiązało się to z większym kosztem z ich strony pod względem psychicznym, emocjonalnym, nerwowym, ale również fizycznym. Osoby te wskazują, że ciężko było im wytrzymać presję w poprzednich miejscach pracy, więc gdy pojawiła się okazja do przystąpienia do spółdzielni socjalnej, chętnie z niej skorzystały.

Wśród badanych były też osoby, które wcześniej nie były aktywne zawodowo w żaden sposób, jednak możliwość stania się członkiem spółdzielni okazała się dla nich szansą na poprawienie swojej ogólnej sytuacji życiowej – nie tylko pod względem zatrudnienia.

Wszyscy respondenci podkreślali, jak ważne są dla nich pozostałe aspekty funkcjonowania w ramach spółdzielni – społeczne, psychologiczne, związane z poczuciem, że mogą one liczyć na pomoc innych, życzliwych ludzi.

Niezależnie od poprzedniej sytuacji ON, wskazywały one, że informacje o możliwości przystąpienia do spółdzielni socjalnej docierały do nich poprzez znajomych. Jest to najważniejsze źródło informacji. Respondenci jednocześnie nie wspominali o żadnych trudnościach, na jakie napotkali na swojej drodze, gdy chcieli zostać członkiem spółdzielni. W tym kontekście ogromne znaczenie ma wsparcie najbliższej rodziny, ale także przyjaciół, znajomych. Najważniejsze pozostaje początkowe zmotywowanie ON do podjęcia takiego działania, by zmienić w jakiś sposób swoje życie na lepsze. Pozostałe kwestie związane z samymi formalnościami nie stanowiły w przypadku badanych problemów, ponieważ wszelkich informacji i pełnej pomocy, jeśli chodzi o załatwianie tego typu kwestii, udzielają osoby zarządzające spółdzielnią – podstawą jest zatem to, by po prostu trafić do takiego podmiotu.

Badani zgodnie wskazują na same pozytywne strony przystępowania do spółdzielni socjalnych – podkreślają głównie korzyści związane z wymiarem społecznym. Problem stanowią kwestie nagłaśniania i promowania tej formy działalności. Kwestia powszechności informacji na temat instytucji i organizacji wspierających OzN była zresztą ogólnie poruszana w wywiadach – respondenci wyraźnie podkreślali braki, jeśli chodzi o wiedzę na ten temat wśród OzN. Po raz kolejny uwydatnia to potrzeby w zakresie wzmocnienia działań informacyjnych. Badane OzN są zadowolone z tego, że są członkami spółdzielni socjalnej – w ich ocenie OzN powinny zrzekać się w takiej formie i podejmować aktywności zarówno zawodowe, jak i społeczne.

Ogólne działania, które decydenci mogą podjąć, aby wesprzeć niepełnosprawnych przedsiębiorców zostały również wskazane w raporcie OECD „Entrepreneurship and self-employment by people with disabilities” [John Kitching Kingston University, Entrepreneurship and self-employment by people with disabilities – Technical Report, OECD, October 2014 s. 20]:

- Usługi informacyjne/wskazówki – udostępnianie publicznie finansowanych usług informacyjnych, online i offline, jak najszerszej grupie ludzi, przy uwzględnieniu szerokiej gamy cech upośledzenia, o których wiadomo, że występują w populacji. Ponieważ rządowe usługi wsparcia w coraz większym stopniu przenoszą się na platformy internetowe, projektowanie rządowych stron internetowych jest bardzo ważne.
- Elastyczne, ale bezpieczne świadczenia z tytułu niepełnosprawności – polityka powinna zapewniać, że początkujący niepełnosprawni przedsiębiorcy nie będą ponosić kary zasiłkowej przy podejmowaniu samozatrudnienia lub rozpoczynaniu działalności gospodarczej. Przejścia między statusami na rynku pracy (zatrudnienie, samozatrudnienie, bezrobocie, brak aktywności) powinny przebiegać jak najbardziej płynnie, a jednocześnie zapewniać zabezpieczenia na wczesnym etapie rozpoczynania działalności, kiedy dochody przedsiębiorstw mogą być ograniczone. W przypadku zaprzestania działalności przez nowe przedsięwzięcia biznesowe należy zagwarantować szybki powrót do korzyści.

- Szkolenie doradców biznesowych – doradcy często potrzebują szkolenia, aby móc udzielać odpowiednich porad różnym grupom OzN. Szkolenie takie powinno uwzględniać zarówno ogólne, jak i specyficzne bariery w doświadczeniu poszczególnych grup docelowych. Dlatego doradcy powinni otrzymywać instrukcje dotyczące kwestii różnorodności i unikać stereotypów niepełnosprawnych klientów na podstawie ich niepełnosprawności. Budowanie zaufania klientów może być najlepszym wsparciem, jakiego mogą udzielić doradcy.

1.2 Analiza krajowych i zagranicznych rozwiązań w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej

Rozwiązania polskie

Przeprowadzona w ramach niniejszego opracowania analiza [Projekt „Włączenie wyłączonych – aktywne instrumenty wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy”. Ustawowe instrumenty wsparcia, w tym rozwiązania podatkowe i prawne w zakresie otwierania/rozpoczynania prowadzenia różnych form działalności gospodarczej przez OzN z uwzględnieniem spółdzielni socjalnych, jednoosobowych działalności gospodarczych, spółek osobowych i innych form, oraz analiza wsparcia w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej przez OzN z uwzględnieniem spółdzielni socjalnych, jednoosobowych działalności gospodarczych, spółek osobowych i innych form przez PFRON, ZUS, KRUS, Fundusz Pracy i inne instrumenty i fundusze celowe Skarbu Państwa. Opracowanie sporządzone w ramach projektu „Włączanie wyłączonych”] systemu wsparcia aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych prowadzi przede wszystkim do jednego podstawowego wniosku, że system ten jest nieskoordynowany, sfragmentaryzowany oraz zbiurokratyzowany, co negatywnie wpływa na jego skuteczność oraz dostępność dla osób niepełnosprawnych. Nie można oprzeć się wrażeniu, że obowiązujące przepisy oraz procedury mają prowadzić wyłącznie do poprawności formalnej, na drugim planie pozostawiając rzeczywiste rezultaty, jakimi powinno być realne i dostępne wsparcie dla osób niepełnosprawnych. Powyższa teza prowadzi z kolei do wniosku, iż mnogość i nieczytelność regulacji skutkują negatywnym wizerunkiem systemu wsparcia aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, które nie potrafią odnaleźć się w obowiązującej rzeczywistości prawno-administracyjnej.

Zdaniem autora, w wyrównywaniu szans osób niepełnosprawnych na rynku pracy istotne jest:

- podnoszenie świadomości społecznej w zakresie możliwości osób niepełnosprawnych oraz ich potrzeb;

- promocja i wsparcie kompleksowych działań na rzecz wczesnej rehabilitacji, w tym zawodowej, osób niepełnosprawnych;
- promocja i wsparcie kształcenia osób niepełnosprawnych, w tym działania na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych osób niepełnosprawnych;
- tworzenie lokalnych programów na rzecz integracji zawodowej osób niepełnosprawnych;
- wspieranie tworzenia i utrzymania miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych;
- podjęcie kompleksowych działań mających na celu zapewnienie wsparcia w samozatrudnieniu osób niepełnosprawnych;
- wsparcie programów zatrudnienia wspomaganego dla osób niepełnosprawnych;
- współpraca urzędów i instytucji z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się wspieraniem osób niepełnosprawnych.

W zakresie wsparcia aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, z perspektywy obowiązujących regulacji prawnych, szczególnie problematyczny jest brak spójnych i kompleksowych rozwiązań, z których mogłyby skorzystać osoby niepełnosprawne.

Skuteczność aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych uzależniona wydaje się być od zintegrowania systemu wsparcia. Brakuje jednego zintegrowanego centrum lub instytucji zapewniającej doradztwo specjalistów z różnych dziedzin, do której, mogłaby się udać osoba niepełnosprawna w celu uzyskania kompleksowych informacji o swoich możliwościach oraz uprawnieniach, gdzie zyskałaby rzetelną i konkretną pomoc w uporaniu się ze wszystkimi obowiązującymi procedurami, których - jak wskazano w niniejszym opracowaniu - jest zbyt wiele. Wobec rozległości uregulowań prawnych w przedmiocie wsparcia osób niepełnosprawnych oraz rozbieżności interpretacyjnych obowiązujących przepisów, szczególnie istotnym ułatwieniem dla osób niepełnosprawnych byłoby zapewnienie im możliwości bieżącego korzystania z doradztwa prawnego oraz księgowego. Z perspektywy osób niepełnosprawnych, niezbędne jest uproszczenie i ujednoczenie aktualnie funkcjonującego systemu wsparcia oraz stosowanych procedur, przy jednoczesnym zapewnieniu jak najszerszej możliwości indywidualnego podejścia do osób z niepełnosprawnościami oraz elastyczności przy ocenie ich sytuacji życiowej, a potem zawodowej. W aktualnie obowiązującym systemie brakuje także prawidłowo funkcjonującego łącznika pomiędzy instytucjami powołanymi do udzielania przewidzianych prawem form wsparcia na różnym etapie funkcjonowania osób niepełnosprawnych.

Istnieje szereg dodatkowych rozwiązań prawnych, których wprowadzenie mogłoby doprowadzić do zwiększenia aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, zarówno poprzez uruchomienie działalności na własny rachunek, jak i na podstawie stosunku pracy. Dla przykładu można wskazać, że zasadne jest rozważenie usunięcia niektórych przewidzianych prawem sankcji w przypadku niewykonania przez OzN obowiązków, jeśli wynikało to z niepełnosprawności.

Osoby niepełnosprawne wyrażają bowiem daleko idące obawy o skutki niewykonania określonych prawem obowiązków w przypadku nagłego pogorszenia stanu ich zdrowia.

W znacząco większym stopniu należy korzystać z możliwości konsultacji proponowanych rozwiązań prawnych zarówno z potencjalnymi pracodawcami, jak i przede wszystkim z osobami niepełnosprawnymi, które na co dzień stykając się z kolejnymi barierami w bieżącym funkcjonowaniu, mają najszerszą wiedzę o zakresie potrzeb osób niepełnosprawnych. Wsłuchując się w głos przedsiębiorców, pod rozważenie należy wziąć możliwość obniżenia wpłat na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych od przedsiębiorców dokonujących zakupów towarów lub usług od przedsiębiorstw społecznych oraz osób niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą. Mogłoby się to przyczynić do wzrostu konkurencyjności tych ostatnich i korzystnie wpłynąć na aktywizację zawodową OzN.

Ze względu na niski poziom wiedzy pracowników instytucji publicznych na temat osób niepełnosprawnych, co wynika z pozyskiwania jej praktycznie wyłącznie w od zgłaszających się do tych instytucji osób niepełnosprawnych, zasadne wydaje się wypracowanie mechanizmów oraz narzędzi aktywnego pozyskiwania informacji na temat osób niepełnosprawnych przez te instytucje. Przydatne mogłoby być również utworzenie centralnej bazy danych osób niepełnosprawnych, w celu zapewnienia im aktywnego wsparcia.

Aktualnie trwają prace nad jednolitym systemem orzekania o niepełnosprawności, który ma łączyć orzecznictwo do celów rentowych, pozarentowych i edukacyjnych, co samo w sobie, przy zastosowaniu odpowiednich narzędzi prawnych, należy ocenić jako pozytywne zjawisko w kontekście potrzebnej integracji systemowej, niemniej jednak jest to dopiero początek potrzebnych działań.

Niniejsze opracowanie prowadzi do wniosku, że zasadne jest dokonanie szeregu zmian systemowych, w szczególności w zakresie stworzenia zintegrowanego centrum pomocy osobom niepełnosprawnym, świadczącego kompleksowe doradztwo z różnych dziedzin, z naciskiem na doradztwo prawne. Właściwe również byłoby dokonanie m.in. następujących zmian oraz aktualizacji w obowiązujących przepisach prawnych:

- wyeliminowanie niespójności pomiędzy art. 5 ust. 2 i art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o świadczeniach rodzinnych, które osobę pomiędzy 16 a 18 rokiem życia traktują nadal jako dziecko, odmiennie natomiast przepisy art. 4a ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, w celu zapewnienia możliwości korzystania z zasiłku rodzinnego opiekunów dzieci niepełnosprawnych do osiągnięcia przez nie osiemnastego roku życia;

- uzupełnienie przepisów dotyczących obniżenia wpłat na Fundusz poprzez wskazanie w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, że wpłaty na Fundusz mogą ulec obniżeniu w związku z zakupem produkcji lub usługi wytworzonej lub świadczonej przez przedsiębiorstwo społeczne lub osobę niepełnosprawną w stopniu znacznym lub umiarkowanym prowadzącą działalność gospodarczą;
- umożliwienie podejmowania aktywności zawodowej przez osoby uprawnione do otrzymywania świadczenia pielęgnacyjnego oraz specjalnego zasiłku opiekuńczego poprzez usunięcie tego warunku.

Firma na próbę

Działalność nieewidencjonowana została uregulowana w ustawie z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców. Przedmiotowa regulacja obowiązuje od 30 kwietnia 2018 r. i zawarta została w art. 5 tej ustawy. Dotychczasowe przepisy nie przewidywały tożsamyh wyłączeń. Zgodnie z treścią tego przepisu, nie stanowi działalności gospodarczej działalność wykonywana przez osobę fizyczną, której przychód należny z tej pracy nie przekracza w żadnym miesiącu 50% kwoty minimalnego wynagrodzenia, o którym mowa w ustawie z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, i która w okresie ostatnich 60 miesięcy nie prowadziła działalności gospodarczej. Tym samym działalność musi być wykonywana przez osobę fizyczną, która w ciągu ostatnich sześćdziesięciu miesięcy nie wykonywała działalności gospodarczej, a jednocześnie nie może przekroczyć ustawowego progu dochodowego.

Należy wskazać, że przedmiotowa regulacja obejmuje faktyczne nieprowadzenie działalności gospodarczej, a nie sytuację, w której osoba nie dopełniła obowiązku zgłoszenia działalności do Ewidencji, choć faktycznie ją wykonywała. Zgodnie z art. 195 ustawy Prawo przedsiębiorców, przepis art. 5 ust. 1 tej ustawy stosuje się do działalności wykonywanej przez osoby, które w okresie dwunastu miesięcy przed dniem wejścia w życie ustawy Prawo przedsiębiorców nie były wpisane do Centralnej Ewidencji i Informacji Działalności Gospodarczej lub których wpis został wykreślony wcześniej niż dwanaście miesięcy przed dniem wejścia w życie ustawy Prawo przedsiębiorców, nawet jeżeli w okresie ostatnich sześćdziesięciu miesięcy przed dniem wejścia w życie tej ustawy wykonywały działalność gospodarczą. Przepisy pozwalają na podjęcie działalności nieewidencjonowanej osobom, które przed dniem 30 kwietnia 2017 r. nie były wpisane do Centralnej Ewidencji i Informacji Działalności Gospodarczej, nawet jeśli nie spełniają wymogu niewykonywania działalności gospodarczej w ciągu ostatnich sześćdziesięciu miesięcy.

Rozwiązania zagraniczne

Propozycje zagraniczne zostały przeanalizowane pod kątem adekwatności do procesu zakładania działalności gospodarczej.

Wielka Brytania, Słowacja i Kazachstan

W Wielkiej Brytanii wsparciem osób niepełnosprawnych na poziomie Job Center (odpowiednik polskiego urzędu pracy) zajmuje się asystent osoby niepełnosprawnej. Zapewnia on dostęp do wszystkich informacji i opiekuje się osobą niepełnosprawną w zakresie korzystania z usług Job Center (zdarza się, że jest to też osoba niepełnosprawna). Pełni on ważną funkcję integratora informacji i wsparcia w procesie otwierania działalności gospodarczej. Łączy informacje z różnych publicznych i niepublicznych źródeł.

W Wielkiej Brytanii wsparciem w zakładaniu działalności gospodarczej jest narzędzie w postaci dotacji na jej rozpoczęcie. Dotacja ta może być wykorzystana w długim okresie, jednakże nie mniej niż 30% musi być rozliczone w ciągu 3 miesięcy od utrzymania dotacji.

Wydatki z dotacji są określone bardzo elastycznie – obejmują zarówno zakup urządzeń, remont, jak i zakup usług szkoleniowych i doradczych. Wydłużenie terminu i uelastycznienie katalogu zakupów pozwala na lepsze dopasowanie tej formy wsparcia do potrzeb nowo założonego przedsiębiorstwa.

Kolejnym instrumentem wsparcia nowo założonego przedsiębiorstwa (jednoosobowej działalności gospodarczej) jest asystent pracodawcy.

Asystent pracodawcy. Jest to osoba wspierająca pracodawcę w załatwianiu codziennych czynności związanych z prowadzeniem firmy. Zarówno brytyjski, jak i słowacki przykład zakładają:

- określenie warunków, czasu, zakresu pracy asystenta – pomiędzy asystentem a pracodawcą,
- zawarcie umowy o pracę pomiędzy przedsiębiorcą (pracodawcą) a asystentem,
- refundację środków przyznanych na zatrudnienie asystenta ,
- udział finansowego wkładu własnego korzystającego z asystenta,
- możliwość zatrudnienia członka rodziny lub innej osoby bliskiej jako asystenta,
- brak jakichkolwiek wymagań co do kwalifikacji, umiejętności i doświadczenia dla asystenta,
- zapewnienie dowolności wyboru asystenta przez pracodawcę.

Na Słowacji rozwiązanie otrzymuje każdy, kto o nie wnioskuje, w Wlk. Brytanii wniosek jest poddany ocenie. Na Słowacji finansowanie asystenta jest bezterminowe, w Wielkiej Brytanii ograniczone

czasowo. Wydaje się że słowackie rozwiązanie nakłada na przedsiębiorcę mniej zobowiązań administracyjnych. Problemem w obu przypadkach może być refundacja środków przeznaczonych na wypłatę dla asystenta – brakuje bowiem narzędzia wspierającego poprzez kredytowanie wypłaty wynagrodzenia.

Ciekawe rozwiązanie jest stosowane w Kazachstanie, gdzie nowy przedsiębiorca posiada wsparcie doświadczonego przedsiębiorcy mentora.

W ramach programu Enбек realizowane są trzy główne cele:

- zapewnienie uczestnikom wykształcenia technicznego i zawodowego oraz krótkoterminowego szkolenia zawodowego,
- rozwój powszechnej przedsiębiorczości,
- rozwój rynku pracy poprzez promocję zatrudnienia i mobilności pracowników.

Istotą projektu jest przeszkolenie zainteresowanych mieszkańców Kazachstanu w zakresie podstaw przedsiębiorczości, a następnie sfinansowanie startu własnego biznesu, w tym poprzez:

- pomoc w ocenie pomysłu na biznes,
- przygotowanie biznesplanu,
- wsparcie doświadczonego mentora (business coacha),
- pozyskanie kapitału na start w postaci dotacji i mikrokredytów.

Niderlandy - badanie ekspertów pracy

W przypadku zatrudnienia na stałe u jednego pracodawcy czasami zdarza się tak, że osoba niepełnosprawna nie może lub nie chce pracować w dotychczasowym miejscu pracy lub też zespół, właściciele, osoby zarządzające chciałyby zmienić formę współpracy z daną osobą, by była bardziej dostosowana do jej potrzeb i możliwości. Jeśli pojawią się wątpliwości co do możliwości reintegracji pracownika niepełniącego przez dłuższy czas obowiązków, w niderlandzkim prawie pracy istotna jest opinia niezależnego eksperta. Ekspertyza może skutkować wnioskiem o potrzebie zmiany stanowiska pracy, zmiany pracodawcy czy też podjęcia innych działań w ramach reintegracji. Procedura ta może służyć jako ścieżka do oceny sytuacji zawodowej osoby, do której odnosi się badanie, a w konsekwencji przeprowadzonej analizy przyczynić się do decyzji o samozatrudnieniu.

Nowa Zelandia – program My Business

Nowozelandzkie rozwiązanie pozwala na rozwiązanie problemu rozproszenia informacji, usług i instrumentów w zakresie wsparcia zakładania działalności gospodarczej przez osoby niepełnosprawne. W Nowej Zelandii funkcjonuje CCS Disability Action – organizacja społeczna, która świadczy bezpłatną, roczną usługę wsparcia osób niepełnosprawnych, które chcą być zatrudnione we własnej firmie. My Business wspiera również ludzi, którzy chcą rozwinąć swój biznes.

CCS Disability Action to ogólnokrajowa organizacja charytatywna, zapewnia wsparcie, rzecznictwo i informacje dla osób niepełnosprawnych. Współpracuje z osobami niepełnosprawnymi i ich rodzinami, wspierając ich w zachowywaniu samodzielności i podmiotowości. Oprócz tworzenia indywidualnie dopasowanego wsparcia, pracuje w ramach społeczności niepełnosprawnych, identyfikując i usuwając istniejące bariery.

Lobbuje na rzecz polityki lokalnej i krajowej, która służy przestrzeganiu praw osób niepełnosprawnych oraz innych o słabszej pozycji.

Program My Business został stworzony przez CCS Disability Action w odpowiedzi na zapotrzebowanie na wsparcie prowadzenia biznesu przez osoby niepełnosprawne. To bezpłatna, roczna usługa. My Business wspiera również ludzi, którzy chcą ulepszyć swój biznes. Nawet jeśli osoba niepełnosprawna nie ma jeszcze pomysłu na prowadzenie własnej działalności, może zgłosić się do programu i uzyskać wsparcie w spełnieniu zamierzeń.

Program rekomenduje i finansuje działania, które pomagają przedsiębiorcy zdobyć potrzebne umiejętności, wiedzę i zasoby. Służy też nawiązywaniu kontaktu z organizacjami, które mogą zapewnić pomoc, kontakty, inne przydatne kompetencje. Usługi wsparcia w ramach programu są świadczone przez wyspecjalizowane organizacje, zwykle działające w społecznościach lokalnych. Pomoc finansowa oferowana przez My Business jest dostosowana do potrzeb i możliwości osoby niepełnosprawnej i prowadzonej przez nią firmy uzyskującej pomoc oraz do lokalizacji przedsięwzięcia. Program ma na celu rekomendowanie bądź udzielenie wsparcia znalezionego w konkretnej lokalizacji. W razie potrzeby koordynatorzy usług CCS Disability Action mogą pomóc w uzyskaniu dostępu do partnerów.

Wsparcie może obejmować między innymi finansowanie następujących działań:

- mentoring i coaching ze strony członków społeczności biznesowej,
- współdzielona przestrzeń biurowa (coworkingowa),
- oprogramowanie księgowo i usługi bankowe,

- doradztwo i pomoc marketingowa,
- usługi internetowe i mobilne,
- kursy biznesowe realizowane bezpośrednio i online,
- finansowanie zakupu sprzętu i szkoleń,
- wsparcie przy pisaniu biznesplanu i zakładaniu firmy,
- praktyczne wsparcie ze strony personelu CCS Disability Action w zakresie komunikacji, mobilności, transportu i opieki osobistej.

Wniosek do programu możesz złożyć osoba, która:

- jest mieszkańcem Nowej Zelandii,
- jest osobą niepełnosprawną, która jest uprawniona do otrzymywania wsparcia dla osób niepełnosprawnych finansowanego przez rząd,
- ma od 16 do 65 lat,
- jest uczniem ostatniej klasy w średniej szkole.

Przystąpienie do programu My Business nie wymaga szczególnych konkretnych kwalifikacji, ale mogą one być potrzebne w związku z rodzajem tworzonej firmy. To zaś może rodzić potrzebę posiadania określonych kompetencji do prowadzenia biznesu, np. kwalifikacji zawodowych.

Osoba wspierana nie musi być zarejestrowana w CCS Disability Action przed złożeniem wniosku. Jeśli jednak zdecyduje się ubiegać się o udział w programie My Business, wypełnia formularz samodzielnego skierowania do programu i odbywa spotkanie z osobą wspierającą w lokalnym oddziale CCS Disability Action. Formularz zgłoszeniowy zawiera pytania o imię i nazwisko oraz dane kontaktowe, a także nazwiska wszystkich osób, które mają być zaangażowane w nową działalność. Należy jak najwięcej opowiedzieć o planowanym biznesie lub pomysłe na niego. Informacje powinny obejmować umiejętności, wiedzę, zasoby i wsparcie, które już posiada aplikujący, a także rodzaj wsparcia, jakie jest najbardziej oczekiwane od programu My Business. Zespół prowadzący program My Business sprawdza aplikacje, po czym:

- informuje o dostępnych opcjach pomocy,
- przygotowuje plan wsparcia dla zakładanej firmy, który zawiera stosowne rekomendacje,
- opracowuje indywidualny Plan Wsparcia Biznesu i przekazuje go osobie wspierającej CCS Disability Action, która spotyka się z aplikującym, aby omówić ten plan.

Aplikujący o wsparcie otrzymuje określony czas na przemyślenie planu wsparcia i omówienie go z przyjaciółmi lub rodziną. Wszyscy wnioskodawcy otrzymają rekomendacje, a niektórzy – stałe wsparcie w zależności od ich celów i zidentyfikowanych potrzeb. W przypadku zainteresowania ofertą, CCS Disability Action zawiera z aplikującym umowę o świadczenie usług.

Przyznane w ramach programu środki finansowe mogą być wpłacane bezpośrednio na konto aplikującego po potwierdzeniu umowy o świadczenie usług. Finansowanie wykraczające poza to, co jest przewidziane w planie wsparcia, może być pozyskiwane w ramach realizowanego przez CCS Disability Action mentoringu w poszukiwaniu i ubieganiu się o fundusze.

Beneficjent musi prowadzić skrupulatną dokumentację dotyczącą wydatkowania środków, przechowywać faktury i rachunki. Beneficjent wsparcia proszony jest o przygotowywanie sprawozdania z postępów realizacji planu co sześć miesięcy (można wysyłać go częściowo), a także informowania o zmianach zachodzących w firmie i ewentualnej potrzebie dodatkowej pomocy. CCS Disability Action udziela wsparcia w zdobyciu wiedzy i umiejętności z zakresu zarządzania finansami. Wspierana w ramach programu osoba samodzielnie odpowiada za prowadzenie założonej firmy.

Stany Zjednoczone - Disability:IN

Kwestia przywództwa jest jednym z największych problemów w przypadku osób zakładających własny biznes – dotyczy to zarówno jednoosobowych działalności gospodarczych, jak i spółdzielni socjalnych. Amerykańska Sieć Disability:IN przygotowuje i wdraża do pracy przyszłych liderów, w tym osoby nabierające zdolności do samodzielnego prowadzenia działalności gospodarczej oraz dawania pracy innym. Jest to przykład profesjonalnego, osadzonego w rynkowych realiach zarządzania talentami i przedsiębiorczością osób wartych wsparcia. Ilustruje on znaczenie zaawansowanego coachingu oraz innych narzędzi wypracowywanych w biznesie, przenoszonych na wsparcie dla środowisk wykluczonych.

Disability:IN jest profesjonalną organizacją łączącą znajomość środowiska osób niepełnosprawnych z szerokimi kontaktami w świecie biznesu oraz rozpoznaniem możliwości wprowadzania osób potrzebujących wsparcia na rynek pracy. Działa według wizji globalnej gospodarki sprzyjającej włączeniu społecznemu, w której osoby niepełnosprawne uczestniczą w pełni i w znaczący sposób. Sieć podejmuje z partnerami współpracę w celu promowania pełnego włączenia osób niepełnosprawnych, inspirowania do opracowywania innowacji dostępnych dla wszystkich oraz wspierania kultury integracji. Wraz z nimi formułuje wspólny głos na rzecz wprowadzania zmian korzystnych dla osób niepełnosprawnych w biznesie.

Zapewnia wspólną platformę dla grup liderów biznesu, kadry kierowniczej i innych specjalistów, aby połączyć siły w celu zwiększenia integracji i równości osób niepełnosprawnych. Utrzymuje strategiczne sojusze z organizacjami osób niepełnosprawnych, a także organizacjami działającymi na rzecz kobiet, mniejszości oraz weteranów.

Disability:IN prowadzi doradztwo na temat integracji osób niepełnosprawnych dla korporacji. Program Inclusion Works zapewnia uczestniczącym firmom wszechstronne, dostosowane do różnorodnych potrzeb, wirtualne i bezpośrednie doradztwo ze strony zespołu ekspertów integracji osób niepełnosprawnych. Pomaga tworzyć kulturę integracyjną, jednocześnie opracowując strategię zrównoważonej rekrutacji. Dołączenie do Inclusion Works pozwala firmom na udział w spotkaniach i współpracę z najlepszymi i stale weryfikowanymi praktykami.

Inny program realizowany przez organizację – NextGen – skupia się na rekrutowaniu i przygotowaniu niepełnosprawnych studentów i absolwentów, którzy wykazali się talentem i przywództwem w nauce, finansach i biznesie, do pełnienia roli liderów. Uczestnicy NextGen współpracują z partnerami korporacyjnymi, aby poprzez mentoring, tworzenie sieci kontaktów i korzystanie z narzędzi rekrutacji przygotować się do zatrudnienia oraz inicjowania nowych przedsięwzięć. Partnerzy korporacyjni Disability:IN uczestniczą w inicjatywach NextGen, rozwijając wizerunek marek sprzyjających integracji, budowaniu relacji i upowszechnianiu najlepszych praktyk oferowanych poprzez mentoring przez liderów NextGen, tworzeniu baz danych aktualnych liderów i absolwentów NextGen, rozwijaniu sieci partnerskich.

Disability:IN prowadzi wskaźnik równości osób niepełnosprawnych (DEI), będący kompleksowym narzędziem analizy porównawczej. Pomaga on przedsiębiorstwom w tworzeniu wymiernych planów, konkretnych działań, które mogą podjąć w celu osiągnięcia włączenia i równości osób niepełnosprawnych. W przypadku najlepiej ocenianych firm ich wskaźnik DEI buduje rozpoznawalność marki wśród potencjalnych i obecnych pracowników, inwestorów i klientów – w tym osób niepełnosprawnych oraz ich przyjaciół i rodzin.

Korzystając z wizerunku najlepszego miejsca do pracy i integracji osób niepełnosprawnych, firmy czerpią z korporacyjnych profitów, efektów promocyjnych i wizerunkowych. Gromadzone dane, raporty i prace nad rozwojem indeksu DEI wspierają firmy w rozpoznawaniu i wdrażaniu najlepszych praktyk i trendów, sprzyjają pozyskiwaniu partnerów w środowisku biznesowym. Sieć działa m.in. w formule wyspecjalizowanych komitetów skupiających ekspertów i przedstawicieli poszczególnych podmiotów partnerskich. Jednym z nich jest Komitet Pozyskiwania Talentów grupujący specjalistów w dziedzinie pozyskiwania talentów i rekrutacji, analizujący praktyki i trendy w zakresie zatrudniania uwzględniającego niepełnosprawność oraz promowania go w ramach struktur kooperacyjnych i uzyskiwania pozycji samodzielnych liderów w biznesie.

Irlandia – Back to Work Enterprise Allowance (Zasiłek „Powrót do pracy”)

Jednym z podstawowych problemów zniechęcających jest ryzyko utraty dotychczasowych świadczeń, a także niezyskiwanie wynagrodzenia w znaczący sposób przekraczającego przychód

z zasiłków. Ryzyko to należy rozpatrywać w dwóch obszarach: ekonomicznym oraz formalno-prawnym – faktu otrzymania uprawnienia do otrzymywania takiego zasiłku. Mechanizm zachęca osoby, które otrzymują pewne świadczenia socjalne, aby przechodziły na samozatrudnienie. Jest również powiązany z instrumentami wsparcia finansowego na ponoszenie kosztów założenia firmy

Program „Back to Work Enterprise Allowance” (BTWEA) zachęca osoby, które otrzymują pewne świadczenia socjalne, aby przechodziły na samozatrudnienie. W jego ramach Departament Ochrony Socjalnej (DSP) wypłaca świadczenie osobom w wieku poniżej 66 lat.

Biorąc udział w programie BTWEA mogą zachować przez okres do 2 lat część swoich świadczeń wypłacanych w ramach ochrony socjalnej.

Do zasiłku BTWEA klasyfikują się osoby, które:

- założyły działalność w ramach własnej firmy przy uzyskaniu formalnego potwierdzenia tego faktu ze strony Departamentu Ochrony Socjalnej,
- uzyskiwały zasiłek dla osób poszukujących pracy (Jobseeker’s Benefit, JB) lub zasiłek dla osób poszukujących pracy (Jobseeker’s Allowance, JA) nieprzerwanie przez co najmniej 9 miesięcy. Jeśli otrzymują jedną z tych płatności w sposób ciągły przez 12 miesięcy bezpośrednio przed przystąpieniem do BTWEA, mogą legitymować się maksymalnie 30 dniami poza systemem wsparcia w tym czasie,

lub

- uzyskują jedną z kwalifikujących płatności (m. in. płatność przejściowa dla osób poszukujących pracy, płatność rodzinna z jednym rodzicem, zasiłek dla osób niepełnosprawnych, zasiłek opiekuńczy, zasiłek dla opuszczonej żony, renta inwalidzka, dodatek z tytułu niezdolności do pracy, renta wdowia lub renta dla nieskładkowego partnera cywilnego) nieprzerwanie przez co najmniej 9 miesięcy,

lub

- kwalifikują się do wsparcia z tytułu otrzymywania zasiłku chorobowego, w ciągu 3 z ostatnich 5 lat otrzymywały kwalifikujące wypłaty świadczeń socjalnych.

Można również zostać włączonym do programu BTWEA, utrzymując pracę na własny rachunek przed wyczerpaniem swoich uprawnień z powodu pewnych określonych okoliczności. Obejmują one w szczególności długotrwałą chorobę lub uraz, który uniemożliwia pracę, chorobę członka najbliższej rodziny, która wymaga pełnienia funkcji opiekuna w pełnym wymiarze godzin. Kwalifikując się do BTWEA w ten sposób, beneficjent może skorzystać z programu przez resztę czasu pozostając przy pierwotnym świadczeniu. Wiąże się to z przeniesieniem uprawnień na współmałżonka, partnera cywilnego lub konkubenta. Innymi słowy, beneficjent przechodzi na

działalność na własny rachunek, a jego partner otrzymuje świadczenie BTWEA. Osoby uczestniczące wcześniej w programie BTWEA, które wykorzystały swoje uprawnienia, mogą wziąć w nim udział po raz drugi, po upływie minimum 5 lat.

Oprócz wsparcia dochodu w formie tygodniowej płatności, można również uzyskać wsparcie finansowe na pokrycie kosztów założenia firmy. Jest ono udzielane w ramach programu o nazwie Enterprise Support Grant (ESG). Mogą je uzyskać tylko osoby zatwierdzone do udziału w mechanizmie BTWEA. Przedstawiany przez nie biznesplan musi zawierać uzasadnienie i wyjaśniać konieczność otrzymania wsparcia finansowego. Z tytułu ESG można uzyskać łącznie 2500 euro w dowolnym trybie w okresie 24 miesięcy. Aby uzyskać dostęp do tej pomocy technicznej, trzeba posiadać odpowiedni wkład w wysokości co najmniej 10%. Należy przedstawić kosztorysy dokumentujące ponoszone koszty (oferty od co najmniej 2 dostawców, względnie uzasadnienie wyboru jednego dostawcy).

Beneficjent wsparcia nie ma automatycznego prawa do żadnej z tych kwot zanim urzędnik DSP nie oceni wniosku i kwalifikowalności wydatków. Do wsparcia dotacji w ramach ESG nie kwalifikują się:

- koszty wynajmu budynków/lokali,
- koszty podróży (bilety lotnicze, podróże służbowe, podróże zagraniczne, konferencje),
- ubezpieczenie (z wyjątkiem odpowiedzialności publicznej),
- odzież osobista i mundury (z wyjątkiem odzieży ochronnej),
- programy rozwoju zawodowego i składki członkowskie pobierane przez organy zawodowe i regulacyjne,
- zakup dowolnego typu pojazdu,
- renowacja pomieszczeń,
- akcje i papiery wartościowe,
- szkolenia lub kształcenie inne niż określone wyżej,
- koszty mediów (energia elektryczna, zaopatrzenie w wodę, łączność, taka jak telefon i łączność szerokopasmowa), ceny za połączenia lub dostawy.

Kwalifikując się do zasiłku dla przedsiębiorstw BTWEA, można zachować 100% za pierwszy rok oraz 75% w drugim roku z tytułu otrzymywanego świadczenia socjalnego. Na prawo do partycypowania w BTWEA nie mają wpływu dotacje na zatrudnienie z Lokalnego Urzędu Przedsiębiorczości (LEO) lub Przedsiębiorstwa Rozwoju Lokalnego (LDC). Beneficjent może zachować dodatkowe (bądź wtórne) korzyści tak długo, jak otrzymuje BTWEA, w szczególności dodatek paliwowy, kartę medyczną, dodatek na odzież i obuwie, dodatek do czynszu. Jeśli jednak beneficjent otrzymuje dodatek do czynszu, może go zatrzymać tylko wtedy, gdy zostanie uznany za kwalifikującego się do programu wynajmu zakwaterowania. Dodatek do czynszu może mieć wpływ na wzrost zarobków. Należy

w takim przypadku skontaktować się z przedstawicielem DSP w celu oceny tego, w jaki sposób taki dodatek może mieć wpływ na udział w systemie BTWEA. Beneficjent wsparcia może ubiegać się o udział w programie „Start Your Own Business Relief” („Rozpocznij własną ulgę biznesową”). Zapewnia to dwuletnie zwolnienie z podatku dochodowego (maksymalnie 40 000 euro rocznie) dla osób, które były bezrobotne przez co najmniej 12 miesięcy przed założeniem własnej działalności gospodarczej.

Aplikując do programu, wypełniony formularz BTW składa się w lokalnych oddziałach DSP. BTWEA jest systemem administracyjnym. Oznacza to, że nie można odwołać się od decyzji do urzędu odwoławczego opieki społecznej. Można jednak poprosić DSP o ponowne rozpatrzenie wniosku, jeśli istnieje uzasadniona obawa, że niesłusznie odmówiono przyznania zasiłku. Nie należy podejmować pracy na własny rachunek, licząc na wsparcie w ramach mechanizmu, dopóki nie uzyska się pisemnej zgody DSP. Po przyjęciu do programu należy zarejestrować się jako osoba prowadząca działalność na własny rachunek w Urzędzie Skarbowym. Zasiłek dla przedsiębiorstwa BTWEA jest wypłacany bezpośrednio na konto bankowe co tydzień. Nie może być wpłacony na rachunek hipoteczny. Należy przy tym niezwłocznie skontaktować się z DSP, jeśli samozatrudnienie zakończy się lub beneficjent podejmie pracę najemną.

Istnieje również oddzielny system powrotu do pracy o nazwie krótkoterminowy zasiłek dla przedsiębiorstw (Short-Term Enterprise Allowance, STEA), który wspiera osoby korzystające z zasiłku dla osób poszukujących pracy w celu rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej.

Niderlandy – Persoonsgebonden reïntegratie budget (spersonalizowany budżet reintegracyjny)

Podstawowym problemem większości instrumentów jest ich „sztywność” – tzn. bardzo duże ograniczenia w zakresie wydatkowania środków. Z jednej strony celowane wsparcie pozwala na dobrą ocenę efektywności wsparcia, z drugiej brak elastyczności utrudnia właściwe dopasowanie instrumentów wynikające np. z rozwoju osobistego i zawodowego i zmieniających się oczekiwań. Elastyczne instrumenty pozwalają na dopasowanie wsparcia, co przekłada się na ich efektywność. W ramach spersonalizowanego budżetu osoba niepełnosprawna otrzymuje osobisty budżet przeznaczony na reintegrację społeczną i zawodową. Może zostać wykorzystany do współfinansowania rozpoczęcia działalności własnej firmy. Niderlandzkie gminy są odpowiedzialne za wdrożenie ustawy o pomocy ogólnej, ustawy o świadczeniach dla starszych i częściowo niezdolnych do samodzielnej pracy oraz ustawy o zatrudnianiu osób poszukujących pracy oraz ustawy o świadczeniu socjalnym. W ramach tej kompetencji wdrożono instrument osobistego budżetu reintegracji dla niepełnosprawnego pracownika na jego wniosek (Persoonsgebonden reïntegratie budget – PRB). Inicjatywa w tym zakresie leży również w gestii pracownika niepełnosprawnego. Określa on nie

tylko treść działań reintegracyjnych, ale także wybór odpowiedniej firmy reintegracyjnej. Jednakże w celu uniknięcia obciążeń administracyjnych, finansowych i prawnych dla pracownika służby państwowe zawierają umowę z firmą reintegracji wybraną przez pracownika.

Pracownik niepełnosprawny ma możliwość wyboru między wariantami:

- a. budżet na reintegrację osobistą oraz
- b. umowa o reintegracji indywidualnej.

Osobisty budżet na reintegrację może zostać wykorzystany do współfinansowania rozpoczęcia działalności własnej firmy. Spersonalizowany budżet na reintegrację przyznawany jest osobom niepełnosprawnym na maksymalny okres jednego roku, aby umożliwić im podjęcie inicjatywy w poszukiwaniu potrzebnych im szkoleń, porad, pośrednictwa pracy lub usług wsparcia. Pracownik może użyć PRB do finansowania wydatków mających na celu zachowanie lub przywrócenie możliwości wykonywania pracy. Możliwe jest także finansowanie szkoleń w celu nabycia umiejętności, które są (również) niezbędne do wykonywania pracy na własny rachunek oraz zakładania własnej działalności gospodarczej.

Gminy mają swobodę w ustalaniu wysokości spersonalizowanego budżetu, w związku z tym może to być kluczowe narzędzie umożliwiające im wypełnienie ich zobowiązań w zakresie wsparcia osób niepełnosprawnych. Ustanowiono maksymalny pułap świadczeń wynoszący 5000 euro. Osoby z poważnymi problemami zdrowotnymi są uprawnione do dodatku w wysokości do 4000 euro. Wyniki uzyskane w Holandii za sprawą tego instrumentu pod względem wielkości uzyskanego zatrudnienia są od 30% do 50% wyższe niż w tradycyjnych rozwiązaniach. Stosowanie instrumentu koresponduje z innymi przepisami, które wspierają niepełnosprawnego pracownika w założeniu własnej firmy i ponoszeniu związanych z tym kosztów. Istnieje możliwość uzyskania pożyczki startowej w formie kredytu osobistego. Oprócz kredytu początkowego, holenderska ustawa o reintegracji zawiera również przepis, który przewiduje dodatek do dochodów, gdy dochód uzyskany przez osobę prowadzącą działalność na własny rachunek jest niższy niż jego teoretyczna zdolność zarobkowa.

W sierpniu 2020 roku rząd Holandii ogłosił dodatkowy pakiet socjalny w wysokości 1,4 mld euro w ramach systemu pomocy i naprawy gospodarczej służący między innymi, dofinansowania szkoleń i mediacji w celu szybkiego znalezienia nowej pracy. Ma ona na celu utrzymanie miejsc pracy wśród osób, którym grozi zwolnienie lub które są zwalniane z pracy, w tym 270 mln euro na usługi świadczone przez gminy osobom poszukującym pracy, ze szczególnym uwzględnieniem osób prowadzących działalność na własny rachunek i grup szczególnie wrażliwych, w tym osób niepełnosprawnych. Stanowi to wsparcie dla wdrożonego przed kilku laty rozwiązania i potwierdzenie jego efektywności.

2. Rozwiązania i instrumenty wsparcia na poziomie regionalnym i lokalnym osób z niepełnosprawnością zakładających działalność gospodarczą.

W systemie wsparcia osób z niepełnosprawnościami funkcjonuje szereg instytucji, które w mniejszym lub większym stopniu udzielają pomocy w ich aktywizacji, w tym także na polu zawodowym, a zwłaszcza w zakresie przedsiębiorczości. Na szczeblu powiatowym są to powiatowe urzędy pracy, powiatowe centra pomocy rodzinie oraz miejskie ośrodki pomocy rodzinie w miastach na prawach powiatu, a także same starostwa oraz miasta na prawach powiatu, które decydują, w jaki sposób mają być wydatkowane i za pośrednictwem jakich instytucji środki z Państwowego Funduszu Osób Niepełnosprawnych.

Na poziomie gminnym są to ośrodki pomocy społecznej, które pozostają w najbliższym kontakcie z mieszkańcami i dysponują największą wiedzą o ich potrzebach i trudnościach.

Wprawdzie nie wspierają one wprost procesów prowadzących do podejmowania działalności gospodarczej przez osoby niepełnosprawne, ale niektóre formy wsparcia, które oferują mogą wspierać proces przywracania tych osób społeczeństwu, tworząc podstawę do podejmowania stosownych działań przez inne podmioty zajmujące się stymulowaniem osób z niepełnosprawnościami do uruchamiania własnych inicjatyw gospodarczych.

Bezpośredniego wsparcia mogą udzielać gminy współtworząc spółdzielnie socjalne, jako spółdzielnie socjalne osób prawnych, oraz zamawiając w spółdzielniach usługi i realizując za ich pośrednictwem zadania własne. Odrębne zadania na rzecz przedsiębiorczości osób z niepełnosprawnością realizują uczelnie i powołane przez nie jednostki.

2.1 Wsparcie zakładania działalności gospodarczej na poziomie powiatowym i gminnym

Powiatowe Urzędy Pracy

Formy wsparcia oferowane przez powiatowe urzędy pracy zawarte są w ustawie o promocji zatrudnienia i instrumentach rynku pracy, oraz w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej

oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Z punktu widzenia podejmowania działalności gospodarczej, kluczowe znaczenie mają: poradnictwo zawodowe, szkolenia zawodowe, studia podyplomowe i wsparcie finansowe wypłacane ze środków Funduszu Pracy, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz z PFRON. Jako istotną należy uznać także możliwość podnoszenia kwalifikacji przez osoby, które już założyły własną firmę, w ramach Krajowego Funduszu Szkoleniowego.

Wszystkie procedury i działania powiatowych urzędów pracy skierowane są do osób bezrobotnych lub poszukujących pracy i nie są w szczególności dedykowane osobom z niepełnosprawnością, nie ma dla nich odrębnych zasad. Natomiast niektóre urzędy tworzą działy osób niepełnosprawnych (np. PUP w Warszawie), które są przystosowane do obsługi OzN.

Rejestracja może być dokonana osobiście lub poprzez platformę www.praca.gov.pl z zastosowaniem kwalifikowanego podpisu elektronicznego lub profilu zaufanego, dzięki czemu nie ma konieczności osobistego stawiennictwa w urzędzie. Pierwsza wizyta natomiast musi być dokonana osobiście. Kolejne kontakty mogą się odbywać w formie telefonicznej lub z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej, co jest korzystne dla osób z trudnościami w poruszaniu się.

Po dokonaniu rejestracji przez osobę bezrobotną lub poszukującą pracy wyznaczana jest pierwsza wizyta w urzędzie pracy, w trakcie której doradca klienta ustala jej potrzeby, informuje o formach pomocy, ustala zasady współpracy. W przypadku osób zarejestrowanych jako bezrobotne, obligatoryjnie, wspólnie z klientem opracowywany jest Indywidualny Plan Działania; natomiast w przypadku osób zarejestrowanych jako poszukujące pracy, tylko wtedy, gdy wspólnie uznają to za konieczne. Dokument ten obejmuje dwustronne ustalenia pomiędzy PUP a zarejestrowaną osobą z niepełnosprawnością. Na jego podstawie osoba ta zostaje objęta usługami oraz instrumentami rynku pracy. IPD określa cele i sposoby ich osiągnięcia, dzięki czemu możliwy będzie powrót tej osoby na rynek pracy, w tym np. samozatrudnienie. Stanowi on też podstawę do skorzystania przez osobę zarejestrowaną ze szkoleń oraz innych form podnoszenia kwalifikacji, a także jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej. Przygotowanie IPD może trwać do 60 dni. IPD może być później aktualizowany.

W przypadku osób zainteresowanych rozpoczęciem działalności gospodarczej kolejne spotkania odbywają się z doradcą zawodowym, który pomaga określić, czy dana osoba ma predyspozycje do tego, by zostać samodzielną przedsiębiorcą, czy może powinna zainteresować się możliwościami, jakie stwarza działalność w ramach spółdzielni socjalnej.

Jeżeli osoba z niepełnosprawnością zdecyduje się na samodzielne prowadzenie firmy, będzie musiała przełamać szereg barier, wynikających nie tylko ze stanu zdrowia, ale także tych o podłożu psychospołecznym. W takich przypadkach pomoc doradcy zawodowego także może być nieoceniona.

Poradnictwo zawodowe w publicznych służbach zatrudnienia realizowane jest w dwóch podstawowych formach, które obejmują indywidualną pracę z klientem (osobą z niepełnosprawnością) oraz poradnictwo grupowe.

Indywidualne formy pomocy są realizowane przez powiatowe urzędy pracy oraz centra informacji i planowania kariery zawodowej w wojewódzkich urzędach pracy w ramach:

- porad indywidualnych i porad indywidualnych na odległość (telefonicznie lub np. mailem),
- informacji indywidualnej i informacji indywidualnej na odległość (telefonicznie lub np. mailem).

Odmianą formą wsparcia są porady grupowe, które mimo wielu oczywistych zalet, zmuszają osobę z niepełnosprawnością do osobistego stawiennictwa w urzędzie.

Kolejnym elementem wsparcia osoby planującej rozpoczęcie działalności zawodowej są szkolenia zawodowe i kursy lub studia podyplomowe poprzedzające podjęcie działalności gospodarczej. Doradca zawodowy pomaga w ich wyborze.

Rejestracja – w przypadku braku podpisu elektronicznego lub profilu zaufanego – musi być dokonana osobiście w urzędzie, a pierwsza wizyta obligatoryjnie jest osobista – stąd istnieje możliwość wystąpienia na tym etapie problemów w dotarciu do urzędu, poruszania się po nim oraz komunikowania z jego pracownikami. Nie wszystkie urzędy są również dostosowane do potrzeb OzN w zakresie komunikacji i dostępu do informacji. Wzorcowym przykładem może być Urząd Pracy m.st. Warszawy, w którym dział obsługi osób z niepełnosprawnościami utworzono na parterze budynku, którego układ przystosowany jest do poruszania się osób na wózkach. Jednocześnie w budynku funkcjonuje system informacji wizualnej i dźwiękowej, pętla indukcyjna oraz pomoc tłumacza języka migowego.

Oświetlenie w budynku ogranicza zjawisko olśnienia, a sanitariaty dostosowano do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

PCPR i MOPR

W systemie wsparcia osób z niepełnosprawnością, jedną z najważniejszych instytucji na szczeblu powiatowym są powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR). Ich zadania w przypadku miast na prawach powiatu wykonują zazwyczaj miejskie ośrodki pomocy rodzinie (MOPR).

Wśród zadań realizowanych przez te instytucje – z punktu widzenia problematyki podejmowania działalności gospodarczej przez osoby z niepełnosprawnościami - najpoważniejsze znaczenie mają:

- organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów, warsztatów, grup środowiskowego wsparcia oraz zespołów aktywności społecznej osób niepełnosprawnych,
- organizowanie i prowadzenie szkoleń, kursów, warsztatów dla członków rodzin osób niepełnosprawnych, opiekunów, kadry i wolontariuszy,
- prowadzenie poradnictwa psychologicznego i społeczno-prawnego oraz udzielanie informacji na temat przysługujących uprawnień,
- prowadzenie grupowych i indywidualnych zajęć, które mają na celu nabywanie, rozwijanie, podtrzymywanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego funkcjonowania,
- doradztwo zawodowe oraz wdrożenie indywidualnego planu drogi życiowej i zawodowej.

Ponadto PCPR może zlecać zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej fundacjom i organizacjom pozarządowym, kierować klientów do Centrów Integracji Społecznej, w których osoby te mogą na nowo nauczyć się pełnienia ról społecznych i zawodowych, podnieść swoje kwalifikacje i uzyskać wiedzę na temat możliwości rozwoju zawodowego, w tym w ramach samozatrudnienia lub utworzenia bądź przystąpienia do spółdzielni socjalnej.

PCPR-y i MOPR-y pełnią też niebagatelną funkcję informacyjną, ułatwiając osobom z niepełnosprawnościami poruszanie się po skomplikowanym systemie instytucji pomocowych. Dzięki temu możliwe jest udzielanie wsparcia tym osobom przez inne instytucje, które dysponują instrumentami wsparcia finansowego, na podjęcie działalności gospodarczej.

Pozytywny jest brak sztywnych procedur, np. nie ma konieczności rejestracji, jak w przypadku urzędów pracy. Tym samym dostęp do usług PCPR jest prostszy i szybszy, ale nadal konieczne jest zorganizowanie obsługi osób z niepełnosprawnościami w budynku pozbawionym barier architektonicznych i dostosowanie komunikacji.

Ośrodki pomocy społecznej

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. W przypadku osób z niepełnosprawnościami, jej celem jest przede wszystkim stworzenie możliwości do poprawy ich funkcjonowania w społeczeństwie. Jest elementem systemu wsparcia osób niepełnosprawnych, dzięki któremu można rozwijać ich aktywność we wszystkich aspektach funkcjonowania jako członków społeczności. Jej częścią jest praca socjalna mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we

wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi.

Na poziomie gmin zadania te realizowane są przez ośrodki pomocy społecznej.

Nie wspierają one wprost procesów prowadzących do podejmowania działalności gospodarczej przez osoby niepełnosprawne, ale niektóre oferowane przez nie formy wsparcia mogą wspierać proces przywracania tych osób społeczeństwu, tworząc podstawę do podejmowania stosownych działań przez inne podmioty zajmujące się stymulowaniem osób z niepełnosprawnością do podejmowania własnych inicjatyw gospodarczych.

Pewnych możliwości w tym zakresie, upatrywać można w realizacji zadań z zakresu pracy socjalnej, która prowadzona jest:

- a. z osobami i rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej,
- b. ze społecznością lokalną w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności.

Dzięki profesjonalnej wiedzy, w tym o osobach z niepełnosprawnością, które wymagają pomocy, oraz umiejętnościom postępowania z nimi, pracownicy socjalni są w stanie informować ich o tych formach wsparcia oraz świadczących je podmiotach, które w największym stopniu przyczynią się do rehabilitacji społecznej i zawodowej ich podopiecznych, w tym także do kształtowania postaw zmierzających do usamodzielniania się m.in. poprzez rozpoczęcie działalności gospodarczej lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej.

W trakcie podejmowania działań związanych z aktywizacją osoby z niepełnosprawnością, kluczowe znaczenie ma właściwe zdiagnozowanie problemu, uwzględniające przyczyny dotyczące nie tylko samego podopiecznego, ale także członków jego rodziny. Następnym etapem działania jest ustalenie celów niezbędnych do zrealizowania. Dopiero na podstawie tak opracowanej metodycznej analizy sytuacji osoby z niepełnosprawnością oraz członków jej rodziny, dobierany jest odpowiedni zestaw usług, oraz przygotowywany jest plan działania. Pracownik socjalny, posiadając bogatą wiedzę na temat możliwości wsparcia, którymi dysponują instytucje świadczące pomoc dla osób z niepełnosprawnością, jest w stanie skierować podopiecznego do odpowiednich podmiotów.

Dzięki temu osoby takie znacznie łatwiej trafią do instytucji świadczących poradnictwo specjalistyczne (PCPR-Y i MOPR-y) lub niezbędne instrumenty bądź usługi rynku pracy (powiatowe urzędy pracy).

Jednostki samorządu terytorialnego – miasta na prawach powiatu

W wielu miastach w Polsce dostrzega się konieczność prowadzenia szeroko zakrojonych działań informacyjnych, w ramach których osoby z niepełnosprawnością, oraz członkowie ich rodzin mogą uzyskać niezbędne informacje na temat możliwych form wsparcia, z których mogą skorzystać w swoim środowisku. Jest to szczególnie istotne w większych ośrodkach miejskich, w których mieszka znacznie większa ilość osób potencjalnie zainteresowanych uzyskaniem pomocy. Dzięki temu możliwe jest odciążenie podmiotów tradycyjnie postrzeganych jako „instytucje pierwszego kontaktu”, czyli ośrodki pomocy społecznej i centra pomocy rodzinie, w zakresie ich zadań informacyjnych. Jako wsparcie dla podstawowych instytucji wchodzących w skład systemu pomocy społecznej powstają wyspecjalizowane placówki zajmujące się działalnością informacyjną/pomocową na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Ich struktura organizacyjna, sposób finansowania oraz zakres działania jest różny, co zależy od podejścia zastosowanego przez dany samorząd.

Wyodrębnić można jednostki, które ograniczają się jedynie do przekazywania informacji, poprzez takie, które w ramach swojej działalności udzielają także rozmaitych specjalistycznych porad, aż po takie, które samodzielnie świadczą wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami, w tym także w ramach przyznawania środków na działalność gospodarczą.

Za wyjątkowo korzystne można uznać tworzenie takich ośrodków, które powstały przy współpracy samorządu terytorialnego oraz organizacji pozarządowych. Na przykład projekt pilotażowy Miasta Stołecznego Warszawy, w ramach którego powstał **Punkt Informacyjno-Koordynacyjny dla Osób z Niepełnosprawnością**. Po zakończeniu pilotażu prowadzi go Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie. Oferta PIKON-u obejmuje udzielanie pomocy osobom z niepełnosprawnościami z terenu Warszawy oraz ich otoczeniu w zakresie:

- **informacyjnym** – poprzez udzielanie beneficjentom konkretnych informacji z obszaru orzecznictwa (tj. problematyki uzyskania statusu osoby niepełnosprawnej, przysługujących z tego tytułu ulg i uprawnień, możliwości i sposobów korzystania z celowych programów wsparcia skierowanych do osób posiadających stosowne orzeczenie), a także poprzez przybliżanie zakresu działań jednostek organizacyjnych m.st. Warszawy oraz oferty instytucji i organizacji działających na terenie miasta, która skierowana jest do jego mieszkańców, m.in w obszarze edukacji, wsparcia szeroko rozumianego systemu pomocy społecznej, pomocy instytucjonalnej a także rehabilitacji oraz aktywizacji społecznej i zawodowej;
- **pośrednictwa** – poprzez przekazywanie oferty i danych teleadresowych konkretnych instytucji oraz podmiotów, które oferują działania lub usługi służące wsparciu, zaspokojeniu

potrzeb lub rozwiązaniu konkretnych spraw zgłaszanych przez osoby korzystające z oferty PIKON;

- **konsultacyjnym** – poprzez organizację indywidualnych spotkań ze specjalistami w zakresie porad prawnych, psychologicznych oraz w obszarze szkolnictwa, edukacji, pomocy społecznej i doradztwa zawodowego, w zależności od potrzeb interesantów oraz dostępności specjalistów z poszczególnych dziedzin;
- **organizacyjno-koordynacyjnym** – poprzez rozpoznanie potrzeb środowiska osób z niepełnosprawnościami i przekazywanie tej wiedzy do odpowiednich instytucji i podmiotów, aby optymalnie wykorzystać ich potencjał w realizacji działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

Biorąc pod uwagę liczbę instytucji (publicznych i niepublicznych), które w ramach swoich zadań wymieniają pomoc dla grup defaworyzowanych, w tym osób z niepełnosprawnościami, można byłoby uznać, że system wsparcia tej grupy społecznej jest bardzo rozbudowany i pokrywa praktycznie wszystkie aspekty jej życia. Niestety, wraz ze wzrostem liczby podmiotów działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami, zauważyć się daje coraz bardziej brak spójnego pomysłu na systemowe uregulowanie tej kwestii. W jego miejsce pojawiają się lokalne inicjatywy zmierzające do rozwiązania najbardziej palących problemów, z których szczególnie istotny wydaje się utrudniony dostęp do wszechstronnej informacji o możliwości uzyskania kompleksowej pomocy, skierowanej do osób z niepełnosprawnościami oraz członków ich rodzin.

Rekomendacje

- Zapewnienie spójnego, kompleksowego i w pełni dostępnego systemu informacji na temat możliwego wsparcia, blisko klienta (osoby z niepełnosprawnością) na poziomie powiatowym lub wojewódzkim, finansowanego ze środków PFRON.
Na poziomie wojewódzkim umiejscowiony w WUP koordynator, który dostarcza treści oraz szkoli pracowników w wybranych instytucjach na poziomie powiatowym (PUP-ach, PCPR-ach, CUS-ach) lub w akademickich inkubatorach pracy.
- Trening biznesowy dla członków rodzin – 1-2-dniowe szkolenie przed założeniem działalności.

Asystent pracy osoby prowadzącej działalność gospodarczą

Stan obecny

Przedsiębiorcy zatrudniający osobę niepełnosprawną mogą zatrudnić pracownika wspomagającego, który wesprze go w czynnościach sprawiających trudność. Koszty jego zatrudnienia zostaną zwrócone ze środków PFRON. Liczba godzin przeznaczonych wyłącznie na pomoc pracownikowi niepełnosprawnemu nie może przekraczać liczby godzin odpowiadającej 20% liczby godzin pracy pracownika w miesiącu. Zwrot obejmuje również koszty szkolenia pracowników pomagających pracownikowi niepełnosprawnemu w pracy (do 100% kosztów szkolenia).

Osoba z niepełnosprawnością, która sama prowadzi działalność gospodarczą, nie ma zapewnionego wsparcia w postaci asystenta pracy pomagającego w codziennych czynnościach (np. komunikacja z otoczeniem, transport, i in.).

Rekomendacje

- Zapewnienie asystenta osoby z niepełnosprawnością prowadzącej działalność gospodarczą i zwiększenie liczby godzin.

Przedłużenie czasu rozliczania dotacji.

Stan obecny

Po skorzystaniu przez zarejestrowaną osobę z niepełnosprawnością z form wsparcia, takich jak poradnictwo zawodowe i ewentualne szkolenia zawodowe, które mogą poprzedzać podjęcie działalności gospodarczej, kolejnymi formami wsparcia oferowanymi przez powiatowe urzędy pracy są instrumenty o charakterze finansowym. W przypadku dofinansowania pochodzącego ze środków Funduszu Pracy zarejestrowana osoba bezrobotna może otrzymać 6-krotność przeciętnego wynagrodzenia, w ramach jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej lub rolniczej, założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej. Jest to forma adresowana do osób zarejestrowanych jako bezrobotne, które w okresie 12 miesięcy spełniły określone warunki, w tym zobowiązały się do prowadzenia działalności gospodarczej w okresie 12 miesięcy od dnia jej rozpoczęcia oraz nieskładania w tym okresie wniosku o zawieszenie jej wykonywania. Przyznanie jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej jest następstwem zapisów zawartych w Indywidualnym Planie Działania, a warunkiem ich uzyskania jest złożenie prawidłowo wypełnionego wniosku. Na uwagę zasługuje szczególnie obowiązek zabezpieczenia prawidłowej realizacji umowy, na podstawie której przyznawane są środki finansowe. Zalicza się

do nich: poręczenie, blokadę środków na rachunku bankowym, weksel z poręczeniem wekslowym (aval), gwarancję bankową, zastaw na prawach lub rzeczach, blokadę środków zgromadzonych na rachunku bankowym albo akt notarialny o poddaniu się egzekucji. Z praktyki funkcjonowania powiatowych urzędów pracy najpopularniejszą formą zabezpieczenia jest poręczenie cywilne nie wymagające ponoszenia jakichkolwiek dodatkowych kosztów.

Jakkolwiek wszystkie wnioski o przyznanie jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej zawierają obowiązkowo kalkulację kosztów planowanej działalności gospodarczej, to niektóre urzędy pracy wymagają dodatkowo opracowania biznesplanu, stanowiącego załącznik do wniosku. Przykładem takiego podejścia jest PUP w Jarosławiu. W praktyce udzielania tej formy pomocy daje się zauważyć wprowadzanie przez PUP-y dodatkowych ograniczeń, które znacząco wpływają na dostępność tej formy wsparcia. Przede wszystkim dotyczą one kierunków wydatkowania przyznanych środków oraz rodzajów planowanej działalności.

Składane wnioski podlegają ocenie formalnej i merytorycznej przez powoływane przez dyrektorów PUP komisje, które zazwyczaj składają się z pracowników urzędu, niekiedy także osoby z zewnątrz, np. przedstawiciele powiatowej rady rynku pracy.

Głównym źródłem funduszy na dotacje jest Europejski Fundusz Społeczny. Rozmaicie kształtuje się kwestia organizacji naboru wniosków o dofinansowanie. W praktyce stosuje się dwa rozwiązania: nabór w ramach ogłaszanych konkursów oraz nabór ciągły.

W przypadku uzyskania finansowania z EFS klient obowiązany jest uczestniczyć w szkoleniu ABC przedsiębiorczości.

Za pośrednictwem powiatowych urzędów pracy przyznawane są również na rozpoczęcie działalności gospodarczej środki pochodzące z PFRON-u. Jest to jedyna instytucja oferująca dedykowane wsparcie osobom z niepełnosprawnością chcącym prowadzić działalność gospodarczą, rolniczą lub w spółdzielni socjalnej. Dotacje na rozpoczęcie działalności są przyznawane na podobnych zasadach jak w PUP-ach. W tym przypadku wsparcie adresowane jest do osób z niepełnosprawnością zarejestrowanych w PUP jako osoby bezrobotne lub poszukujące pracy, niepozostające w zatrudnieniu. Ścieżka wsparcia jest realizowana w PUP w opisany wyżej sposób. OzN zdecydowana podjąć działalność gospodarczą, musi złożyć kompletny i prawidłowo wypełniony wniosek o przyznanie dotacji ze środków PFRON. Z uwagi na to, iż wniosek jest dość rozbudowany, pracownik urzędu odpowiedzialnego za przyznawanie dotacji pomaga przy jego wypełnianiu. Sama procedura rozpatrywania wniosku jest bardziej rozbudowana. Jednym z czynników jest wysokość pozostających w dyspozycji starosty środków PFRON przeznaczonych na przyznawanie dotacji na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej lub działalności w formie

spółdzielni socjalnej w danym roku. O podziale środków przeznaczonych na rehabilitację społeczną i zawodową OzN decyduje rada powiatu. Mogą one zostać również przyznane PCPR-om lub MOPR-om i rozdysponowywane za ich pośrednictwem.

Wnioski można składać i podpisywać za pomocą elektronicznego systemu obsługi wsparcia finansowanego przez PFRON – SOW. Pozwala on nie tylko na złożenie wniosku, ale także na udzielanie wyjaśnień, składanie uzupełnień oraz rozliczenie otrzymanego dofinansowania.

Jego wysokość może sięgać 15-krotności przeciętnego wynagrodzenia i podlega negocjacji ze względu na ograniczoność środków. Po uzgodnieniu warunków umowy sporządzany jest protokół z negocjacji, natomiast w terminie 14 dni od zakończenia negocjacji zawierana jest umowa z wnioskodawcą. Niektóre urzędy ograniczają akceptowalne formy zabezpieczenia w regulaminach przyznawania dotacji (np. PUP Białystok).

Problemy i trudności

- Dużym utrudnieniem, nawet dla osób pełnosprawnych, jest forma zabezpieczenia umowy.
- W przypadku osób niepełnosprawnych ten problem staje się jeszcze dotkliwszy, wobec faktu, iż osoby te często pozostają na marginesie społeczeństwa.
- Nie ma możliwości składania wniosków o dotacje z EFS i Funduszu Pracy w PUP-ach drogą elektroniczną.
- Istnieje pewna dowolność w wymaganiach stawianych wnioskodawcom, zwłaszcza w zakresie zabezpieczeń, dopuszczalnego katalogu wydatków, itp.

Rekomendacje

- Przedłużenie rozliczania dotacji. Możliwość wydatkowania w częściach, np. 50% w ciągu pierwszych 3 miesięcy, 50% w pozostałym czasie.

2.2. Działania dla młodzieży w ramach przedsiębiorczości akademickiej

Stan obecny

Przedsiębiorczość akademicka współcześnie odgrywa coraz większą rolę w środowisku akademickim, jak i gospodarczym. Jednym z kierunków idei modelu uczelni – III generacji, dotyczących przedsiębiorczości akademickiej, jest przedsiębiorczość studentów i absolwentów, czyli samodzielne próby biznesowe oparte na wiedzy wyniesionej ze studiów. Działania na rzecz przedsiębiorczości akademickiej uczelnie wykonują za pośrednictwem akademickich biur karier, akademickich

inkubatorów przedsiębiorczości, centrów kariery, centrów transferu przedsiębiorczości oraz innych jednostek. Struktura i zakres działania tych jednostek nie są ujednoczone.

Akademickie biura karier, inkubatory przedsiębiorczości oraz inne jednostki, np. centra transferu technologii mogą zatrudniać doradców, coachów kariery, psychologów, doradców ds. przedsiębiorczości, koordynatorów Akademickich Targów Pracy, koordynatorów i specjalistów ds. przedsiębiorczości, pracowników zajmujących się patentami i obrotem własnością intelektualną, komercjalizacją wyników badań oraz współpracą z biznesem i innych specjalistów.

Działania biur kariery w zakresie przedsiębiorczości to np.: szkolenia i warsztaty w zakresie rozwijania kompetencji przedsiębiorczych, indywidualne doradztwo dla osób myślących o własnym biznesie, wspieranie start-upów i spin-offów; organizacja wydarzeń i spotkań branżowych, doradztwo, szkolenia i warsztaty przygotowujące do rozpoczęcia działalności gospodarczej lub prowadzenia firmy w ramach inkubatora przedsiębiorczości.

Inkubatory przedsiębiorczości skoncentrowane są na bezpośrednim wsparciu studentów zainteresowanych rozpoczęciem i prowadzeniem działalności gospodarczej. Promują przedsiębiorczość akademicką w środowisku akademickim, oferują wsparcie w postaci dostępu do profesjonalnie wyposażonych powierzchni biurowych, sal konferencyjnych i sal spotkań, możliwość udziału w szkoleniach i konferencjach, wymianę doświadczeń z innymi przedsiębiorcami i nawiązanie z nimi współpracy, reklamę swojej firmy, pomoc ekspertów w rozwoju firmy, obsługę prawno-administracyjno-księgową przy ubieganiu się o dofinansowanie. Ta ostatnia forma związana jest z tym, że zadania inkubatorów mogą być realizowane w formie standardowej – statutowej oraz w formie projektowej. Zwycięzcy konkursów dostają wsparcie finansowe z Unii Europejskiej, a w ramach współpracy z AIP są pod opieką mentora, który pomaga im rozwijać biznes i sprawdza, czy realizują założenia przedstawione podczas konkursu.

Inne uczelniane jednostki oferują również wykłady i warsztaty biznesowe, konsultacje koncepcji biznesowych i własnych predyspozycji do prowadzenia działalności. Ich inicjatywy pozwalają poszerzyć wiedzę na temat przedsiębiorczości i zweryfikować pomysł na biznes.

Ponadto na uczelniach funkcjonują działy, biura lub pełnomocnicy ds. osób niepełnosprawnych, których inicjatywy dotyczą głównie dostępności prowadzonych zajęć i przygotowywanych materiałów oraz instrukcji, jak w pełni uczestniczyć w inicjatywach innych działów (Uniwersytet Jagielloński), stwarzania warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia (Politechnika Łódzka). Wprowadzie w zakresie swoich zadań mają (np. SGH w Warszawie) m.in. 1) promowanie aktywizacji zawodowej niepełnosprawnych absolwentów uczelni; 2) koordynację spraw wynikających z zatrudniania osób niepełnosprawnych zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej

i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, ale na stronie internetowej brak informacji dotyczących inicjatyw w zakresie przedsiębiorczości. W Gdańskim Uniwersytecie Medycznym obecny jest Pełnomocnik ds. Osób z Niepełnosprawnością, jednak nie posiada strony internetowej dedykowanej studentom z niepełnosprawnością, a dostępny jest jedynie podczas dyżurów w Biurze ds. Studentów.

Wnioski:

Przepisy prawa nie obligują uczelni do wspierania osób z niepełnosprawnością w zakresie przedsiębiorczości akademickiej. Jednostki powołane do wsparcia osób zakładających działalność gospodarczą na uczelniach nie posiadają żadnej szczególnej dedykowanej oferty dla osób z niepełnosprawnościami. Często oferują wsparcie ograniczone tylko do kursów i szkoleń w zakresie przedsiębiorczości. Jednostki współpracują ze sobą w ograniczonym zakresie lub wcale, czasami udostępniając jedynie informacje o działaniach innych jednostek. Każda uczelnia ma własny pomysł na realizację działań pro-zawodowych i pro-przedsiębiorczych. Zdarza się, że nie ma stałych inicjatyw pro-przedsiębiorczych i nie są zaplanowane żadne działania związane z przedsiębiorczością OzN. Niektóre w ogóle nie prowadzą takich działań (SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie), prowadzą za to kierunki studiów nawiązujących tematycznie do przedsiębiorczości.

Zauważono, że uczelnie publiczne podejmują więcej inicjatyw pro-przedsiębiorczych aniżeli uczelnie niepubliczne; uczelnie publiczne często posiadają wyodrębnione biura dedykowane osobom z niepełnosprawnością, które próbują współpracować z ABK i Inkubatorami przedsiębiorczości, aby przybliżyć tematykę przedsiębiorczości osobom z niepełnosprawnością.

Niestety organizowane inicjatywy nie zapewniają na ogół pełnej dostępności osobom z niepełnosprawnością. Pracownicy tych jednostek często nie posiadają wiedzy na temat potrzeb OzN oraz umiejętności w zakresie komunikowania się z nimi, a ich biura nie są odpowiednio wyposażone, strony www nie są dostępne na wszystkich poziomach (front page oraz back page). Dostępność ogranicza się na ogół do zakresu architektury i cyfryzacji – i to nie na wszystkich uczelniach. Są oczywiście wyjątki np. Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej, której Akademickie Biuro Karier posiada sprzęt zwiększający dostępność dla osób z niepełnosprawnością typu: programy Dolphin, Victor – przekształcające pliki tekstowe w pliki formatu MP3, Daisy i je odczytujące, Multilektor SARA, MAXI Braile Plus – przekształcające tekst pisany w mowę, klawiatury z dużymi klawiszami, program powiększający obraz Lunar Plus, program powiększający tekst LUPA, w tym w kolorze, powiększalnik obrazu. Jak podkreślali uczestnicy przeprowadzonego badania, nie byłoby potrzeby dokonywania „rewolucyjnych zmian sprzyjających osobom z niepełnosprawnością” gdyby przestrzegane były zasady dostępności cyfrowej, architektonicznej, interpersonalnej i komunikacji bezpośredniej”.

Rekomendacje:

- Wypracowanie ujednoliconego standardu dostępności dla OzN – architektonicznego, komunikacyjnego, obsługi. Szczególnie wszystkie strony internetowe oraz pliki zawierające treści praktyczne – instrukcje, regulaminy, dobre praktyki, dane kontaktowe, powinny być przygotowane zgodnie z zasadą dostępności.
- Wypracowanie jednolitego systemu informacji na temat przedsiębiorczości osób z niepełnosprawnością – tzw. jedno okienko – zapewniającego pełny dostęp dla niepełnosprawnych osób przedsiębiorczych do informacji o możliwościach i wsparciu w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej.
- Wprowadzenie asystenta zakładania działalności gospodarczej.

Po przetestowaniu wymienionych rozwiązań warto rozważyć wprowadzenie możliwości udzielania dotacji oraz innych instrumentów wsparcia działalności gospodarczej studentów niepełnosprawnych bezpośrednio przez jednostki uczelni.

2.3. Zakupy w spółdzielniach socjalnych zatrudniających OzN i działalnościach prowadzonych przez OzN jako podstawa zmniejszenia wpłat na PFRON

Stan obecny

W ramach inicjatyw podejmowanych przez gminy na rzecz osób z niepełnosprawnościami zainteresowanych podejmowaniem działalności gospodarczej w sposób szczególny należy wymienić możliwość wspierania spółdzielni socjalnych. Jest to forma przedsiębiorczości dedykowana m.in. osobom z niepełnosprawnością. Funkcjonowanie spółdzielni socjalnych regulowane jest ustawą z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych. Zgodnie z jej zapisami, działają one na rzecz swoich członków i pracowników, wśród których mogą być również OzN. Przedmiotem działania spółdzielni socjalnych jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków oraz pracowników spółdzielni socjalnej. Poza tym spółdzielnia socjalna może prowadzić działalność społeczną i oświatowo - kulturalną na rzecz swoich członków, pracowników oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych. Spółdzielnia socjalna może być założona również przez osoby prawne: organizacje pozarządowe, kościelne osoby prawne oraz jednostki samorządu terytorialnego. Zgodnie z ustawą o spółdzielniach socjalnych osoby defaworyzowane zatrudnione przez 12 miesięcy w spółdzielni socjalnej osób prawnych mają prawo uzyskania członkostwa w spółdzielni. Oznacza to, że możliwy jest model, w którym spółdzielnia przyjmuje te osoby na członków, a jej założyciele (osoby prawne) rezygnują z członkostwa. Właścicielami spółdzielni i jej zarządcami stają się wówczas osoby defaworyzowane, w tym OzN.

Z punktu widzenia możliwości wspierania przedsiębiorczości osób z niepełnosprawnościami, warunki do tworzenia przez lokalny samorząd spółdzielni socjalnych osób prawnych mają szczególnie istotne znaczenie ze względu na finansowy potencjał tych instytucji, co przekłada się na możliwości wspierania ich funkcjonowania.

Jednostki samorządu terytorialnego, podejmując decyzję o utworzeniu spółdzielni socjalnej, kierują się zazwyczaj bardzo konkretnymi przesłankami. „Członkowie założyciele takich spółdzielni zlecają zadania własne spółdzielniom i dzieje się to coraz częściej, a działanie to pozwala na większą kontrolę jakości wykonywanych przez spółdzielnię usług, nierzadko zaś także na obniżenie kosztów realizacji zadań. Spółdzielnia socjalna jest zasadniczo instytucją non-profit, czyli organizacją nienastawioną na maksymalizację zysku. Zgodnie z art. 10 ustawy o spółdzielniach socjalnych, zysk (nadwyżka bilansowa) spółdzielni nie może podlegać podziałowi pomiędzy członków spółdzielni, w szczególności nie może być przeznaczany na zwiększenie funduszu udziałowego, jak również nie może być przeznaczona na oprocentowanie udziałów członków. W obecnym stanie prawnym nadwyżka bilansowa musi być podzielona na fundusz zasobowy (nie mniej niż 40%), działania reintegracyjne (nie mniej niż 40%) i ewentualnie na fundusz inwestycyjny. Ponadto coraz więcej samorządów korzysta z możliwości zlecania zadań własnych o charakterze użyteczności publicznej w ramach procedury „in house”, a więc z pominięciem procedury przetargowej wskazanej w ustawie z dnia 29 stycznia 2004 roku Prawo zamówień publicznych.” [„Adaptacja zawodowa osób w trudnej sytuacji życiowej”, Zbigniew Prałat, „Formalno – prawne aspekty działalności spółdzielni zakładanych przez osoby prawne”, <http://www.spoldzielnie.org/epublikacje/adaptacja/c02.html>].

Formy wspierania spółdzielni socjalnych przez gminy wymienia art. 15 ustawy o spółdzielniach socjalnych. Są to: dotacje; pożyczki; poręczenia; usługi lub doradztwo w zakresie finansowym, księgowym, ekonomicznym, prawnym i marketingowym; pokrycie kosztów lustracji (refundacja). „Należy przy tym zaznaczyć, że nie jest to katalog zamknięty i jednostki samorządu terytorialnego mogą samodzielnie decydować, jakiego wsparcia udzielą spółdzielni socjalnej. Może to być np. użyczenie lokalu koniecznego do prowadzenia działalności spółdzielni. Dodatkowo, w przypadku spółdzielni socjalnych tworzonych przez osoby prawne, wkład organizacji pozarządowych, kościelnych osób prawnych lub jednostek samorządu terytorialnego może polegać na przeniesieniu lub obciążeniu własności rzeczy lub innych praw, a także na dokonaniu innych świadczeń na rzecz spółdzielni socjalnej, w szczególności na wykonywaniu świadczeń przez wolontariuszy lub pracowników tych podmiotów (art. 5a ust. 5 ustawy).” [„Adaptacja zawodowa osób w trudnej sytuacji życiowej”, Zbigniew Prałat Formalno – prawne aspekty ...]

Inną formą wsparcia jest zwiększanie konkurencyjności spółdzielni socjalnych w otoczeniu firm komercyjnych poprzez zastosowanie instrumentów umożliwiających dostęp do usług zleczanych przez samorząd terytorialny. Odbywać się to może poprzez zlecanie zamówień w tzw. trybie

„in house” oraz poprzez zastosowanie tzw. klauzul społecznych. W przypadku zamówień „in house” do czynienia mamy z trybem postępowania określonym w ustawie Prawo zamówień publicznych. Jest to sytuacja, a w której zamawiający udziela zamówienia z wolnej ręki, a więc z pominięciem procedury przetargowej. „Aby z tej możliwości skorzystać, spełnione muszą zostać dwa podstawowe warunki łącznie, tj. jednostki samorządu terytorialnego sprawują pełną kontrolę nad spółdzielnią socjalną, a spółdzielnia wykonywała swoją działalność w zasadniczej części na rzecz tych jednostek” [„Adaptacja zawodowa osób w trudnej sytuacji życiowej”, Zbigniew Prałat „Formalno-prawne aspekty ...]. W przypadku spółdzielni socjalnych mamy tu do czynienia ze spółdzielniami osób prawnych założonymi przez jednostki samorządu terytorialnego, których zasadnicza część działalności musi być realizowana na rzecz gminy lub powiatu.

Drugą opcją wspierania spółdzielni socjalnych w dostępie do samorządowych zamówień jest stosowanie klauzul społecznych. Zgodnie z art. 94 ustawy Prawo zamówień publicznych zamawiający może zastrzec w ogłoszeniu o zamówieniu, że o udzielenie zamówienia mogą ubiegać się wyłącznie wykonawcy mający status zakładu pracy chronionej, spółdzielnie socjalne oraz inni wykonawcy, których głównym celem lub głównym celem działalności ich wyodrębnionych organizacyjnie jednostek, które będą realizowały zamówienie, jest społeczna i zawodowa integracja osób społecznie marginalizowanych, w tym także osób niepełnosprawnych (...). Dzięki temu zamawiający nie musi się ograniczać jedynie do ceny, jako podstawowego kryterium przy wyborze oferenta. Pod uwagę wziąć może także względy społeczne. Ponadto, istnieje możliwość wsparcia spółdzielni socjalnych w ramach działań rewitalizacyjnych - przepisów ustawy o zamówieniach publicznych nie stosuje się do zamówień o wartości mniejszej niż progi unijne, których przedmiotem są usługi lub roboty budowlane realizujące przedsięwzięcia rewitalizacyjne zawarte w gminnym programie rewitalizacji oraz wykonywane na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji, jeżeli zamówienia te udzielane są: a) przez gminę lub gminne jednostki organizacyjne organizacjom pozarządowym lub spółdzielniom socjalnym, a przedmiot zamówienia należy do działalności statutowej wykonawcy lub b) w celu aktywizacji osób mających miejsce zamieszkania na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji (na podstawie ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.).

Na terenie Polski funkcjonuje wiele przykładów potwierdzających w praktyce możliwości wspierania spółdzielni socjalnych przez JST, w ramach zlecanych przez siebie usług i robót budowlanych.

Rekomendacje

- Zakupy w spółdzielniach socjalnych zatrudniających OzN i działalnościach prowadzonych przez OzN jako podstawa zmniejszenia wpłat na PFRON.

3. Działalność organizacji pozarządowych w zakresie wsparcia zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej

Według raportu „Kondycja organizacji pozarządowych. Raport z badań 2018”, przedstawionego przez Klon/Jawor, w 2018 roku działało na terenie Polski 117 tysięcy stowarzyszeń oraz 26 tysięcy fundacji. 25% organizacji wskazuje, że kieruje swoje działania do osób z niepełnosprawnościami, co oznacza, że jest to niemal 36 tysięcy organizacji i powinny one stanowić bardzo ważny element systemu wsparcia. Wskazywane źródła i wysokość finansowania NGO nie pozwalają stwierdzić, że działają one w oparciu o stabilny, systematyczny i dostateczny system finansowy pozwalający na budowanie stałych elementów wsparcia osób z niepełnosprawnością, w tym chcących rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej. Większość środków, którymi dysponują NGO, pochodzi z krajowych środków publicznych oraz zagranicznych środków publicznych – 54%, przy czym 65% wszystkich NGO sięga po środki krajowe, a 11% po środki zagraniczne. Środkami powyżej 1 mln zł rocznie obraca 6% organizacji, 22% od 100 tys. zł do 1 mln. Największą grupę stanowią NGO (43%) dysponujące środkami od 10 tys. zł do 100 tys. zł. W badaniu wykazano, iż 36% (w tym 19% zatrudnia na umowę o pracę) organizacji zatrudnia stały zespół pracowników, ale są to głównie NGO osiągające dochód powyżej 100 tys. zł (na stałe pracowników zatrudnia 72%). Przekładając na liczbę niemal 53 tys. organizacji ma więc stały zespół pracowników, w tym 27 tys. pracowników zatrudnionych na umowę o pracę. Fakt, że 49% organizacji ma siedzibę na wsiach i w małych miastach, pozwala określić, że mają one bardzo duży potencjał bezpośredniego docierania do odbiorców wsparcia oraz znajomość problemów środowiska lokalnego, w tym osób z niepełnosprawnością. Na podstawie raportu nie ma możliwości wskazania ile organizacji zajmuje się statutowo wsparciem przedsiębiorczości w tym przedsiębiorczości osób niepełnosprawnych i społecznej. Analizując sposób działania instytucji pozarządowych zaangażowanych we wsparcie osób z niepełnosprawnościami, można zauważyć, że ich profil działalności w znakomitej większości odnosi się do rehabilitacji społecznej i zawodowej ich podopiecznych, ewentualnie wspierania ich w rozwiązywaniu podstawowych potrzeb socjalnych. Za przykład można postawić 37 organizacji pozarządowych wymienionych na stronie [www.Biura Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych](http://www.BiuraPełnomocnikaRządu.do). Podmioty te co do zasady nie zajmują się wsparciem osób z niepełnosprawnościami w zakresie podejmowania działalności gospodarczej. Z perspektywy analizy roli NGO w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej przez osoby z niepełnosprawnością należy wymienić kilka obszarów, takie jak:

- integracja społeczna i zawodowa zmierzająca do podjęcia zatrudnienia, w tym zatrudnienia

w spółdzielniach socjalnych i przejścia do członkostwa (podjęcia działalności gospodarczej) realizowana np. w centrach integracji społecznej,

- wsparcie przedsiębiorczości społecznej w tym zakładania i prowadzenia działalności w formie spółdzielni socjalnych przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej prowadzone przez organizacje pozarządowe,
- wsparcie biznesu przez prowadzenie, punktów informacyjnych, prowadzenie inkubatorów oraz funduszy dotacyjnych i pożyczkowo-poręczeniowych,
- wsparcie osób z konkretnymi niepełnosprawnościami przez organizacje zrzeszające osoby o takich problemach zdrowotnych/ lub działające konkretnie na rzecz takich osób, wsparcie i rzecznictwo na rzecz przedsiębiorców prowadzone przez NGO osób prawnych (zrzeszenia przedsiębiorców) oraz klastry i izby mogące wspierać również przedsiębiorców niepełnosprawnych,
- kreowanie i wypracowywanie nowych rozwiązań zmieniających jakość życia, pracy i prowadzenia biznesu przez osoby z niepełnosprawnością.

Integracja społeczna i zawodowa zmierzająca do podjęcia zatrudnienia, w tym zatrudnienia w spółdzielniach socjalnych i przejścia do członkostwa (podjęcia działalności gospodarczej) realizowana np. w centrach integracji społecznej

Jedną z form działalności tych jednostek są centra integracji społecznej. „Działalność CIS została określona w przepisach ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2011 roku nr 43, poz. 225, późn. zm.). Celem podejmowanych działań jest reintegracja społeczna i zawodowa grup wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach udzielanego wsparcia psychologicznego oraz przeszkolenia zawodowego. Efektem ma być zdobycie przez uczestników umiejętności umożliwiających podjęcie pracy u pracodawcy, działalności gospodarczej na własny rachunek lub wspólne działanie m.in. w ramach spółdzielni socjalnej.”[Marek Borowski, Małgorzata Kowalska, Małgorzata Półtorak, Joanna Tomaszczyk, Iwona Żukiert, „Model Centrum Integracji Społecznej”, str. 4, https://wrzos.org.pl/projekt1.18/download/dodatek_1_cis_28.08.pdf, (dostęp: 02.07.2021)]

Katalog osób korzystających z CIS określa cytowana wyżej ustawa o zatrudnieniu socjalnym. Są to osoby znajdujące się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, zalicza się do nich m.in. osoby bezdomne, długotrwale bezrobotne, ale także osoby z niepełnosprawnościami.

Centra integracji społecznej realizują długotrwały, wieloetapowy proces, którego celem jest umożliwienie osobie zagrożonej wykluczeniem, powrót do społeczeństwa obejmujący także

swobodne funkcjonowanie na rynku pracy, a w przypadku osób najaktywniejszych – podjęcie własnej działalności gospodarczej lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej.

Z reguły osoby te potrzebują etapu pośredniego, w trakcie którego na nowo uczą się swoich ról społecznych i zawodowych. Nabywają umiejętności, kwalifikacje oraz nawyki wymagane od samodzielnego pracownika. Dopiero wtedy, w przypadku osób najzdolniejszych, które wykazują odpowiednie cechy pozwalające na prowadzenie własnej firmy, zasadne jest stosowanie instrumentów wsparcia – zwłaszcza finansowych, które prowadzą do podjęcia własnej działalności gospodarczej lub utworzenia / przystąpienia do spółdzielni socjalnej.

Przykładem takiej współpracy pomiędzy CIS a spółdzielnią, jest Spółdzielnia Socjalna ETAT w Koninie.

Wsparcie przedsiębiorczości społecznej w tym zakładania i prowadzenia działalności w formie spółdzielni socjalnych przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej prowadzone przez organizacje pozarządowe

Równie istotną funkcją pełnioną przez organizacje pozarządowe, jest wspieranie i stymulowanie rozwoju nowych podmiotów ekonomii społecznej, zwłaszcza przedsiębiorstw społecznych, do których zalicza się także spółdzielnie socjalne.

Organizacje pozarządowe mogą realizować te działania w oparciu o formułę ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (OWES). Jest to podmiot lub partnerstwo, posiadające stosowną akredytację, którego zadaniem jest świadczenie pakietu usług wspierających ekonomię społeczną, wskazanych w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES)[Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku, Ekonomia Solidarności Społecznej]. Docelowo przełożyć się to ma na poprawę sytuacji osób w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, w tym osób z niepełnosprawnościami.

Podstawowym celem działania OWES jest tworzenie nowych przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, w których powstaną miejsca pracy dla osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, oraz tworzenie miejsc pracy w istniejących już spółdzielniach socjalnych.

Przykładem działań tego typu są inicjatywy podejmowane przez Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w subregionie kaliskim prowadzony przez Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi w Puszczykowie. Obejmuje on wsparciem osoby indywidualne, grupy i podmioty z subregionu

kaliskiego (tj. z powiatów jarocińskiego, kaliskiego, kępińskiego, krotoszyńskiego, ostrowskiego, ostrzeszowskiego, pleszewskiego).

Wśród przedsiębiorstw społecznych utworzonych w ramach tego projektu, zaangażowanych we wsparcie osób z niepełnosprawnościami, wymienić można np. Jarocińską Spółdzielnię Socjalną, którą założyli: Powiat Jarociński i Stowarzyszenie Rodziców i Terapeutów na rzecz Osób Niepełnosprawnych „Opus”. Zajmuje się ona usługami w zakresie utrzymania terenów zielonych, odśnieżania, przesyłek kurierskich, usług remontowo-budowlanych, utrzymania czystości.

Należy pamiętać, że nawet gdy powstające spółdzielnie socjalne zakładane są przez osoby prawne to mają one możliwość przyjmować w poczet swoich członków osoby, które przepracowały w nich min. 12 miesięcy, a później wycofać się z nich, tak jak w przypadku opisywanych działań Miasta Częstochowa, która w tym przypadku pełniła funkcję swojego „anioła biznesu”.

Wsparcie biznesu przez prowadzenie, punktów informacyjnych, prowadzenie inkubatorów oraz funduszy dotacyjnych i pożyczkowo-poręczeniowych

Wspieranie podejmowania działalności gospodarczej może przybierać różne formy. W przypadku instrumentów o charakterze finansowym przyjęło się, że w celu utworzenia nowego podmiotu gospodarczego sięga się zazwyczaj po różnego rodzaju dotacje, które nie muszą podlegać zwrotowi, i nie stanowią dodatkowego obciążenia dla nowej firmy.

Należy jednak zauważyć, że w niektórych przypadkach, dla osiągnięcia efektu gospodarczego wymagane jest poniesienie znacznie wyższych kosztów, które nie mogą być pokryte z dotacji o ograniczonej wartości. Alternatywą jest zastosowanie instrumentów zwrotnych – pożyczek, którymi dysponują między innymi fundusze pożyczkowe. Są tworzone przez wyspecjalizowane instytucje otoczenia biznesu. Są to agencje rozwoju regionalnego, zakładane przez samorządy terytorialne, i prowadzone są w formie spółek prawa handlowego.

Jednocześnie, działania tego typu prowadzą organizacje pozarządowe. Przykładem takiego podmiotu jest Polska Fundacja Przedsiębiorczości, z siedzibą w Szczecinie. Wśród oferowanych przez nią form wsparcia znajduje się mikropożyczka na rozpoczęcie działalności gospodarczej, finansowana w ramach inicjatywy wspólnotowej Jeremie. Jej maksymalna wysokość wynosi 20-krotność przeciętnego wynagrodzenia za poprzedni kwartał.

Na dzień 01.06.2021 r. była to kwota 113 631,20 zł. Pomimo, że określa się ją mianem „mikropożyczki”, ze względu na jej wysokość, stwarza ona znacznie szersze możliwości

niż dotacja na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Niskie oprocentowanie – 0,011% oraz stosunkowo długi okres spłaty - 84 miesiące należy uznać, że jest to atrakcyjna oferta. Jest ona skierowana między innymi do pozostających poza rynkiem pracy osób z niepełnosprawnościami.

Na terenie województwa zachodniopomorskiego działają także inne instytucje tego typu. Są to: Stowarzyszenie Inicjatyw Społeczno – Gospodarczych w Białogardzie, oraz Fundacja Na Rzecz Rozwoju Powiatu Łobeskiego. Prowadzą one fundusze pożyczkowe, których oferta skierowana jest do ogółu odbiorców zainteresowanych podjęciem działalności gospodarczej, między innymi osób z niepełnosprawnościami zamieszkałych na terenie działania tych podmiotów.

Z działalnością organizacji pozarządowych wspierających rozwój przedsiębiorczości związane są także Lokalne Grupy Działania stanowiące rodzaj partnerstwa lokalnego, które tworzone są na obszarach wsi i małych miast. W ich skład wchodzi jednostki z sektora publicznego (samorząd terytorialny), gospodarczego i społecznego. Ich głównym zadaniem jest wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju w oparciu o środki pochodzące z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

W ramach wdrażania Lokalnych Strategii Rozwoju, poszczególne LGD prowadziły nabór o przyznanie pomocy na operacje dotyczące zakładania działalności gospodarczej w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. W ramach tych konkursów możliwe było uzyskanie dofinansowania na pokrycie kosztów działalności gospodarczej w wysokości do 80 000 zł, a jednym z kryteriów premiujących składane wnioski było to, iż wnioskodawca jest osobą z niepełnosprawnością.

Zważywszy na to, iż ten rodzaj wsparcia realizowany był na terenach wiejskich, na których ten rodzaj pomocy jest najmniej dostępny, wysokość wsparcia oraz promowanie osób niepełnosprawnych, można uznać za jedną najlepszych form wsparcia podejmowania działalności gospodarczej przez tą grupę osób.

Wsparcie osób z konkretnymi niepełnosprawnościami przez organizacje zrzeszające osoby o takich problemach zdrowotnych/lub działające konkretnie na rzecz takich osób.

Warto zwrócić uwagę, iż w Polsce działa kilkanaście dużych organizacji o zasięgu ogólnopolskim mających swoje oddziały na poziomie wojewódzkim, regionalnym, a często i lokalnym, np. Polski Związek Głuchych, Polski Związek Niewidomych, Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Intelakualnie Polskie Towarzystwo Stwardnienia Rozsianego, Krajowe Towarzystwo Autyzmu itd., ale istnieją również małe organizacje realizujące podobne cele statutowe na poziomie lokalnym.

Organizacje pozarządowe działające na rzecz osób z konkretnymi niepełnosprawnościami koncentrują się na rzecznictwie na rzecz danej grupy społecznej oraz zabezpieczeniu potrzeb zdrowotnych społecznych i zawodowych. Pozyskują środki, realizują projekty, między innymi skoncentrowane na aktywizacji społecznej (np. prowadzi Warsztaty Terapii Zajęciowej), zawodowej (Zakłady Aktywności Zawodowej). Prowadzenie aktywizacji ww. form wsparcia umożliwia przygotowanie przejścia do spółdzielni socjalnej prowadzonej przez NGO, a następnie przystąpienie jako członek. Jest to ścieżka usamodzielniania podopiecznych wsparcia, która często jest długotrwała, ale pozwala docelowo na uzyskanie stabilności pracy.

Drugi obszar istotny z perspektywy zakładania działalności gospodarczej, niesformalizowany i pomijany dotyczy relacyjności. Znając swoich podopiecznych, pracownicy organizacji motywują do działania, obejmują nieformalnym doradztwem i mentoringiem, pomagają w pozyskiwaniu informacji i kierują do odpowiednich instytucji zgodnie z potrzebami danej osoby.

Wsparcie i rzecznictwo na rzecz przedsiębiorców prowadzone przez NGO osób prawnych (zrzeszenia przedsiębiorców) oraz klastry i izby mogące wspierać również przedsiębiorców niepełnosprawnych

Osoby niepełnosprawne prowadzące działalność gospodarczą są traktowane tak samo jak osoby pełnosprawne. Istnieją dwa modele organizacji pozarządowych działających na rzecz przedsiębiorców z niepełnosprawnością: organizacje zrzeszające tylko takie podmioty i działające tylko na ich rzecz (sąradkość i działają na poziomie lokalnym np. Stowarzyszenie na rzecz Spółdzielni Socjalnych) oraz organizacje zrzeszające przedsiębiorców i czasami posiadające wydzielone komórki zajmujące się specjalnymi potrzebami przedsiębiorców z niepełnosprawnością. Tak jak w przypadku organizacji pozarządowych działających na rzecz rozwiązywania problemów bytowych i społecznych osób z niepełnosprawnością ta rola organizacji pozarządowych jest ważna w obszarze systemowego wsparcia, rzecznictwa i rozwiązywania specyficznych problemów przedsiębiorców z niepełnosprawnością.

Kreowanie i wypracowywanie nowych rozwiązań zmieniających jakość życia, pracy i prowadzenia biznesu przez osoby z niepełnosprawnością.

W powyższym obszarze organizacje pozarządowe są liderem. Pracujące bezpośrednio z adresatami innowacji, mają najlepiej zdiagnozowane wyzwania i potrzeby, na jakie mają odpowiedź wypracowywane przez nie produkty i rozwiązania. Są kreatywne i inicjują zmiany. Posiadają zaplecze merytoryczne i potrafią sięgać po środki zewnętrzne.

Najsłabszym punktem organizacji pozarządowych jest brak środków na utrzymanie wdrożonych rozwiązań po okresie realizacji projektów, oraz brak mechanizmu włączania najlepszych rozwiązań do systemu wsparcia.

4. Analiza projektów w obszarze zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej

W Polsce od wielu lat realizowanych jest kilkadziesiąt projektów na rzecz osób z niepełnosprawnością, finansowanych zarówno ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Europejskiego Funduszu Społecznego, środków samorządowych jak i środków własnych organizacji pozarządowych. Na przestrzeni lat zwiększa się nacisk na aktywizację zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych, dzięki czemu liczba projektów innowacyjnych skupiających się na tej grupie społecznej wzrasta. Stosunkowo mała część projektów nastawiona jest na wsparcie zakładania własnej działalności gospodarczej przez osoby z niepełnosprawnościami. W większości wsparcie proponowane jest pracodawcom, którzy chcieliby lub już zatrudniają osoby niepełnosprawne, gdyż taka aktywność zawodowa jest najczęstsza. Mimo to warto kłaść większy nacisk na aktywizację osób niepełnosprawnych ukierunkowaną na zakładanie własnej działalności gospodarczej.

Poszukując rozwiązań innowacyjnych umożliwiających wprowadzenie zmiany prawnej przeanalizowane zostały przede wszystkim projekty z poddziałania POKL 1.3.6 oraz małe innowacje realizowane przez inkubatory innowacji w ramach działania POWER. 4.1 Innowacje społeczne. W przeanalizowanych projektach nie występowały rozwiązania bezpośrednio odnoszące się do zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej. Przetestowane działania mogą natomiast wspomagać rozpoczęcie i prowadzenie działalności gospodarczej lub zakładanie/przystąpienie do spółdzielni socjalnej.

Analizując i dokonując wyboru projektów, braliśmy pod uwagę:

- Wyniki badań terenowych zgłaszanych przez osoby z niepełnosprawnością potrzeby oraz czynniki motywujące do rozpoczęcia działalności gospodarczej,
- Możliwość wprowadzenia opracowanych innowacji jako instrumentów pracy asystentów pracy lub asystentów zakładania działalności gospodarczej,

Instrumenty dla asystentów zakładania działalności gospodarczej

Projekt: *Firma symulacyjna – szansa na wejście osób z zaburzeniami i chorobami psychicznymi na otwarty rynek pracy*

Nazwa innowacji: Firma symulacyjna – szansa na wejście osób z zaburzeniami i chorobami psychicznymi na otwarty rynek pracy

Realizator innowacji: Stowarzyszenie Eskato

W ramach projektu „Małe Wielkie Zmiany” zostało przyznanych 30 grantów o średniej wysokości 43 tysięcy zł, w tym jeden dla Stowarzyszenia Eskato na testy innowacyjnego rozwiązania w zakresie przygotowywania osób wykluczonych do wejścia na rynek pracy – firmy symulacyjnej.

Innowacja polega na stworzeniu firmy symulacyjnej „Utopia – Katarzyna Radosna”.

Symulowana firma podzielona jest na 4 działy: sprzedaży bezpośredniej, sprzedaży hurtowej i logistyki, księgowości i kadr oraz marketingu. Odbiorcy, pracując w różnych obszarach działania firmy i doświadczając różnorodnych symulowanych sytuacji związanych z jej obsługą, mieli okazję poznać własne predyspozycje i potencjały, słabe i mocne strony w środowisku pracy, co pozwoli im przełamać bariery wejścia/ponownego wejścia na rynek pracy [<http://www.spoldzielnie.org/cat3,130,176>].

Dzięki realizacji projektu opracowano i wdrożono:

- Plan pracowni modelowej
- Oprogramowanie symulujące
- Podręcznik użytkownika
- Scenariusz symulacji.

Podczas gry w firmę symulacyjną uczestnicy mają możliwość znalezienia się w sytuacjach bardzo często występujących w codziennym życiu, lecz dzięki temu, że jest to gra, wszyscy mają odpowiednio dużo czasu, by zastanowić się na postawionym przed nimi problemem i podjęcie dobrej decyzji. Jest to swojego rodzaju mieszanka rzeczywistości z grą. Z jednej strony problemy i sytuacje zaczerpnięte są wprost z życia codziennego i mogą wydarzyć się w każdym przedsiębiorstwie, z drugiej jednak uczestnicy otoczeni są ochronną bańką przez to, że to tylko gra, dzięki czemu mogą oswoić się z przedstawionymi im problemami w odpowiednim dla siebie czasie i wyciągnąć wnioski z popełnionych przez siebie błędów bez ponoszenia nieprzyjemnych konsekwencji. Dzięki symulacji uczestnicy mogą spróbować swoich sił na różnych stanowiskach w firmie dzięki czemu będą wiedzieć na jakiej pozycji czują się najlepiej i czego szukać na rynku pracy.

Wykorzystanie innowacji do wypracowania zmian

Wykorzystana innowacja może zostać zastosowana w procesie przygotowania osoby z niepełnosprawnością do założenia działalności gospodarczej i poprzedzić prowadzenie firmy na próbę. Pozwala również zweryfikować zakres i rodzaj niezbędnej pomocy, którą mógłby świadczyć asystent pracy osoby prowadzącej DG.

Projekt AAC-owy ASYSTENT

Nazwa innowacji: AAC-owy ASYSTENT

Realizator innowacji: Barbara Bytnar i Witold Wesołowski

Pomysłodawcami innowacji opracowanej i wdrożonej w ramach projektu AAC-owy Asystent są Barbara Bytnar i Witold Wesołowski. Produktem końcowym jest narzędzie komunikacyjne przeznaczone dla osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym, mających trudności w werbalnym porozumiewaniu się, a także asystentom, opiekunom prawnym i ich rodzinom oraz osobom z lokalnego środowiska. Jest ono indywidualnie dobrane do możliwości manualnych, ruchowych i poznawczych osoby niepełnosprawnej. Opiera się na gestach i piktogramach przy czym każdemu komunikatowi niewerbalnemu towarzyszyć musi komunikat werbalny. Takie rozwiązanie umożliwia samodzielną komunikację osobom wykluczonym, co wpływa pozytywnie na zwiększenie samooceny i wiary we własne możliwości, dzięki czemu zwiększają się szanse na wkroczenie takich osób na rynek pracy. Dzięki wykorzystaniu narzędzia komunikacyjnego osoby wcześniej wykluczone ze względu na problemy komunikacyjne, teraz będą mogły swobodnie komunikować się nie tylko w gronie najbliższych osób, opiekunów, ale również poza nim, dzięki czemu zwiększają się ich możliwości na rozwój, usamodzielnienie się, a co za tym idzie podjęcie pracy, czy założenie własnej działalności.

Korzyści dla osoby z niepełnosprawnością:

- Umożliwienie samodzielnej komunikacji z otoczeniem
- Wpływ na usamodzielnienie się osoby niepełnosprawnej
- Zwiększenie szans osoby niepełnosprawnej na rynku pracy
- Umożliwienie samodzielnego prowadzenia działalności gospodarczej dzięki ułatwieniu komunikacji z otoczeniem.

Wykorzystanie innowacji do wypracowania zmian

Wypracowany system komunikacji podnosi efektywność pracy osób z niepełnosprawnością intelektualną i może zostać wykorzystany w przypadku zakładania/przystępowania do spółdzielni

socjalnych jako element przygotowania do jej zarządzania prowadzenia.

Innowacja jest gotowym elementem instrumentów jakimi może dysponować Asystent zakładania działalności gospodarczej osoby z niepełnosprawnością. Rozwiązanie rekomendowane dla osób z niepełnosprawnością: intelektualną oraz osób niemych i mających problem z komunikacją werbalną.

Grupa projektów podnoszących kompetencje i kwalifikacje zawodowe, które mogą być przydatne w prowadzeniu działalności gospodarczej i spółdzielni socjalnej

Projekt: Model aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością

Nazwa innowacji: Model aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością

Realizator innowacji: Fundacja Ari Ari

Fundacja Ari Ari w ramach projektu „Wiosenny Inkubator Innowacji” testowała innowacyjny model działania, umożliwiający osobom niepełnosprawnym nabycie nowych kompetencji i podniesienie swoich kwalifikacji zawodowych. Jednocześnie pomagała rozwijać umiejętności i kompetencje społeczne i komunikacyjne, niezbędne na rynku pracy, zwiększające szansę podjęcia zatrudnienia [<https://ariari.org/pl/badania-i-diagnozy/133-model-aktywizacji-zawodowej-osob-z-niepelnosprawnoscia-wzroku.html>].

Dzięki testom przeprowadzonym we współpracy z dwiema grupami: osobami niepełnosprawnymi oraz specjalistami w dziedzinach badawczo-dokumentacyjnych i wspomagających techniczno-informatycznych, opracowano program szkolenia z aktywizacji osób niepełnosprawnych. Program umożliwia nabywanie umiejętności do samodzielnego wykonywania prac, w których dysfunkcje wzrokowe nie stanowią przeszkody przy ich wykonywaniu (transkrybent, pracownik badawczy, analityk).

W procesie szkolenia wykorzystywane są mocne strony osób niedowidzących i słabo widzących (wrażliwość dźwiękowa), jednocześnie osoby te rozwijają swoje umiejętności i podnoszą swoje kompetencje komunikacyjne, dzięki którym zwiększają się ich szanse na podjęcie pracy.

Program szkolenia daje konkretne umiejętności i otwiera drzwi do wielu dziedzin, w których osoby z niepełnosprawnością wzrokową będą mogły szukać zatrudnienia, czy też otwierać własne działalności.

Korzyści dla osoby z niepełnosprawnością

- Nabywanie umiejętności niezbędnych przy wykonywaniu konkretnego zawodu
- Możliwość wykorzystania nabytych umiejętności przy otwieraniu działalności gospodarczej opartej o zdobyte umiejętności

Projekt Program aktywizacji społecznej i zawodowej osób z zespołem Aspergera i wysokofunkcjonujących osób z autyzmem

Nazwa innowacji: Program aktywizacji społecznej i zawodowej osób z zespołem Aspergera i wysokofunkcjonujących osób z autyzmem

Realizator innowacji: Fundacja Synapsis

Projekt „Zatrudnij AS-a” skupia się na podnoszeniu kwalifikacji osób z zespołem Aspergera i zaburzeniami ze w spektrum autyzmu, tak by odpowiadały one oczekiwaniu pracodawców, lecz zdobyte umiejętności mogą wykorzystać również do założenia własnej działalności gospodarczej.

Korzyści dla osoby z niepełnosprawnością

- Nabycie umiejętności wykonywania wszelkich prac biurowych
- Zapoznanie się z realiami pracy biurze
- Nauka pracy w różnych programach komputerowych (Excel, Word)

Projekt: CodersTrust Polska – modelowe rozwiązanie problemów osób z niepełnosprawnościami z nauką i pracą

Nazwa innowacji: CodersTrust Polska – modelowe rozwiązanie problemów osób z niepełnosprawnościami z nauką i pracą

Realizator innowacji: Firma CodersTrust

W ramach innowacji użytkownicy mogą zdobyć wiedzę za pośrednictwem kursów online z zakresu języków programowania, przystosowaną do wykorzystania przez osoby niepełnosprawne. Innowacja zwiększa szansę na pracę jako freelancer w dziedzinie IT. Wszystkie działania w ramach innowacji CodersTrust odbywać się mogą tylko i wyłącznie za pośrednictwem sieci, co pozwoli na naukę bez barier. Użytkownik uczy się w dowolnym momencie, gdyż platforma dostępna jest bez przerw, niezależnie od dnia i godziny.

Do korzystania z platformy potrzebny jest komputer z dostępem do Internetu oraz znajomość

języka angielskiego na poziomie średniozaawansowanym, co niestety stanowi pewne utrudnienia, ale jest konieczne ze względu na specyfiką celu innowacji.

Na innowację składają się:

- platforma CodersTrust wraz z niezbędnymi do implementacji plikami
- instrukcja instalacji strony
- instrukcja obsługi platformy
- kurs
- Regulamin korzystania z platformy CodersTrust Polska
- narzędzie do profilowania:
 - testy predyspozycji uczestników,
 - instrukcje umożliwiające pomiar umiejętności i predyspozycji wraz z odpowiednimi skalami oraz interpretacjami wyników profilu uczestnika
- podręcznik metodyczny dla mentorów, zawierający informacje o wymaganiach dotyczących osób niepełnosprawnych oraz metod pracy z nimi z użyciem nowoczesnych technologii [<http://www.innowacje.zgd.com.pl/innowacja/31/#toggle-id-1>].

Projekt: *Natural – szkoła życia – alternatywa dla pracy zawodowej osób niepełnosprawnych intelektualnie*

Nazwa innowacji: Natural – szkoła życia – alternatywa dla pracy zawodowej osób niepełnosprawnych intelektualnie

Realizator innowacji: Stowarzyszenie Pomocy w Rozwoju Społecznym i Zawodowym Osób Niepełnosprawnych

Innowacja wypracowana w projekcie „Natural – szkoła życia” polega na nowej, spójnej metodzie edukacji osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną z wykorzystaniem istniejących ośrodków hipoterapii, szkółek jeździeckich, stadnin, gospodarstw agroturystycznych i gospodarstw ekologicznych. Bazuje ona na specjalnie opracowanych i przetestowanych narzędziach komunikacji (wykorzystujących elementy graficzne) z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Dodatkowo wypracowane zostały innowacyjne materiały dydaktyczne dla trenerów i instruktorów pracujących na co dzień z grupą docelową.

Narzędzia dydaktyczne wykorzystywane do komunikacji w projekcie:

- tabliczki
- plansze

- piktogramy
- schematy.

W ramach projektu został wypracowany zestaw materiałów dydaktycznych dla nauczycieli/ instruktorów pracujących z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, zawierający podpowiedzi dla nauczycieli o postępowaniu w przypadku różnych deficytów u osób niepełnosprawnych. Opracowano również poradnik metodyczny „Natural – szkoła życia” oraz zestaw narzędzi do pomiaru planowanych rezultatów: wiedzy, umiejętności i postępów składający się z:

- kart obserwacji
- arkusza oceny
- dzienniczka obserwacji.

Korzyści dla osoby z niepełnosprawnością:

- Nabywanie nowych umiejętności komunikacyjnych
- Obcowanie ze zwierzętami.

Projekt innowacyjny Migacz

Nazwa projektu: Projekt innowacyjny Migacz

Realizator innowacji: Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie

„Migacz” to realizowany od początku lutego 2013 r. do końca maja 2015 r. projekt typu innowacyjnego, realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Został opracowany na konkurs ogłoszony w ramach regionalnego priorytetu przez Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie.

Głównym problemem, z którym zmierzył się projekt, jest brak na rynku dostosowanych do potrzeb osób głuchych, głuchoniemych i niedosłyszących materiałów (podręczników, ćwiczeń, testów) umożliwiających im efektywne przygotowanie się do egzaminów na prawo jazdy kat. B. W ramach projektu zaplanowano przetestowanie nowego narzędzia w obszarze prawa jazdy kategorii B, które jest jedną z podstawowych kompetencji ułatwiających oraz umożliwiających aktywność zawodową i społeczną. Zgodziły się z tym również osoby niedosłyszące, głuche i głuchonieme, z którymi przeprowadzono wywiad. Zaznaczyły one, jak ważną rolę w nawiązywaniu i utrzymywaniu kontaktów społecznych i zawodowych stanowi posiadanie prawa jazdy, wpływając na poprawienie komfortu życia. Materiały używane w Polsce podczas egzaminów na prawo jazdy nie są w żaden sposób przystosowane do specyficznych potrzeb osób głuchych, niedosłyszących,

czy głuchoniemych. W związku z powyższym Ośrodki Szkolenia Kierowców nie mają zazwyczaj kursów dla osób z niepełnosprawnością słuchową. Mimo że materiały te są pisane w języku polskim, który nie jest obcy osobom głuchoniemym, głuchym i niedosłyszącym, ośrodki nie potrafią lub nie wiedzą, jak takim osobom pomóc w procesie nauczania. Stosują więc takie same metody pracy bez względu na grupę odbiorców. Jedyną pomocą, jaką mogą zaoferować, jest udział w szkoleniu tłumacza języka migowego. Z samego kodeksu drogowego osoby głuche, głuchonieme czy niedosłyszące rozumieją zaledwie 20% przekazu. Tymczasem dla prawie 90% osób z wadami słuchu podstawowym narzędziem komunikacji jest język migowy ze znakami ideograficznymi (gestami) i daktylograficznymi (alfabet palcowy), charakteryzujący się małym zróżnicowaniem wyobrażeń. W konsekwencji bez użycia odpowiednich materiałów, przygotowanie się osoby z niepełnosprawnością słuchową do egzaminu na prawo jazdy kategorii B jest wręcz niemożliwe.

Korzyści dla osoby z niepełnosprawnością

Możliwość przygotowania się do egzaminu na prawo jazdy kategorii B, a co za tym idzie – szansa na usamodzielnienie się w kwestii poruszania, co jest kolejnym atutem na rynku pracy.

Wykorzystanie innowacji do wypracowania zmian

Wypracowane modele edukacji osób z różnymi niepełnosprawnościami mogą stanowić modelowy przykład dostępności w procesie przygotowania do podjęcia działalności gospodarczej. Wszystkie nastawione są na podniesienie kompetencji komunikacyjnych oraz kwalifikacji zawodowych z zastosowaniem przemyślanych i dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością metod przekazywania wiedzy. Innowacje są gotowymi instrumentami, jakimi może dysponować asystent zakładania działalności gospodarczej osoby z niepełnosprawnością.

Kształtowanie postaw lidera

Projekt: „Galopem do celu – aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych metodą Horse Assisted Education”

Nazwa innowacji: „Galopem do celu – aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych metodą Horse Assisted Education”

Realizator innowacji: Equesta Horse – Coaching, szkolenia

Metoda edukacyjna Horse Assisted Education pozwala na obserwacje u koni zachowań, które później bezpośrednio przekładają się na pracę w zespole. Konie jako zwierzęta stadne, w naturalnych warunkach, żyją w stadzie o ściśle ustalonej hierarchii. Jednocześnie są mistrzami komunikacji niewerbalnej. Głównie tych dwóch umiejętności można nauczyć się, stosując metodę Horse Assisted

Education – przywództwa, sprawnego działania w grupie pod presją na przykład czasu (tak samo, kiedy konie muszą uciekać przed drapieżnikiem), komunikacji niewerbalnej, mowy ciała.

W ramach projektu „Galopem do celu” zostały zorganizowane szkolenia pozwalające osobom niepełnosprawnym na obcowanie ze zwierzętami, a przy tym nabywanie umiejętności podnoszących ich kwalifikacje na rynku pracy. Uczestnicy mogli sprawdzić się w nowej dla siebie sytuacji.

Korzyści dla osoby z niepełnosprawnością

- Nabywanie umiejętności przywódczych i komunikacyjnych, które są przydatne przy samodzielnym zakładaniu działalności gospodarczej
- Sprawdzenie się w nowej sytuacji.

Wykorzystanie innowacji do wypracowania zmian

Wypracowane modele edukacji osób z różnymi niepełnosprawnościami mogą stanowić modelowy przykład dostępności w procesie przygotowania do podjęcia działalności gospodarczej. Wszystkie nastawione są na podniesienie kompetencji komunikacyjnych oraz kwalifikacji zawodowych z zastosowaniem przemyślanych i dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością metod przekazywania wiedzy. Innowacje są gotowymi instrumentami jakimi może dysponować asystent zakładania działalności gospodarczej osoby z niepełnosprawnością.

Projekt „Z pasji do pracy”

Nazwa innowacji: „Z pasji do pracy” – projekt diagnostyczny w zakresie powrotu na rynek pracy dla osób po zakończonych terapiach z zakresu depresji i innych zaburzeń psychicznych

Realizator innowacji: Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość

Metoda z pasji do pracy pozwala na celowane wsparcie w obszarze doradztwa zawodowego dla osób zaburzonych i chorych psychicznie. Metodologia pracy doradcy opiera się na realizacji przez odbiorców zadań wskazujących lub też nie na predyspozycje, zdolności i umiejętności oraz ich wykorzystanie w nowym obszarze zawodowym. Proces zadaniowy ma też wspomóc umiejętności związane z organizacją i przedefiniowaniem dotychczasowej pracy. Zaproponowana metodologia pracy przełamuje schematy i stawia odbiorców w zupełnie nowej sytuacji, co również jest bardzo ważne w pracy z tą grupą. Klasyczne metody doradcze nie wykorzystują potencjału, jaki niesie ze sobą praca przełamująca dotychczasowe schematy działania i stawiająca osobę w zupełnie nowej, nieznanej sytuacji związanej z pasją/sportem.

Korzyści dla osoby z niepełnosprawnością

- Nabywanie umiejętności przywódczych i komunikacyjnych, które są przydatne przy samodzielnym zakładaniu działalności gospodarczej
- Sprawdzenie się w nowej sytuacji.

Wykorzystanie innowacji do wypracowania zmian

Powyższa metoda może być wykorzystywana w momencie sprawdzania możliwości prowadzenia działalności gospodarczej przez osobę z niepełnosprawnością a także zdefiniowania predyspozycji danej osoby i umiejętności jej pracy w grupie i nietypowych działaniach. Metoda ta może być również wykorzystana w procesie doradztwa oraz budowania planów biznesowych, planów rozwoju osobistego etc.

Dostęp do informacji

Projekt: Platforma internetowa „Kraina OZA”

Nazwa innowacji: Platforma internetowa „Kraina OZA”

Realizator innowacji: Fundacja Wspólnota Nadzieja

W ramach projektu innowacyjnego realizowanego przez Fundację Wspólnota Nadzieja powstały dwa portale internetowe:

- www.krainaoza.org
- www.krainaoza.pl.

Pierwszy poświęcony jest osobom z otoczenia osób chorych na autyzm, drugi zaś kierowany do osób z niepełnosprawnością intelektualną, przez co jest dostosowany do możliwości poznawczych i percepcyjnych osób z autyzmem i niepełnosprawnością intelektualną. Teksty czytane są przez syntetyzator głosu, treści uzupełniane o fotografie i piktogramy, a tekst wizualizowany za pomocą systemu Point. Na portalu publikowane są również artykuły, w tym także pisane przez osoby z autyzmem. Platforma zawiera cykl szkoleń e-learningowych, dotyczących aktywnych form poszukiwania pracy, oferty pracy, zakładki dotyczące aktualnych wydarzeń, pocztę, czat, informacje prawne i szkolenia dla pracodawców.

Platforma „Kraina Oza” służyć ma aktywizacji społecznej i zawodowej osób z autyzmem, skupiając się na realizacji praw osób z ASD, zawartych w Karcie Praw Osób z Autyzmem i Konwencji o prawach

osób niepełnosprawnych. Autyzm (ASD) jest specyficznym rodzajem niepełnosprawności, bardzo zróżnicowanym wewnątrz, wymagającym całościowego systemu wsparcia, uwzględniającego tę specyfikę i zróżnicowanie. Badania zawarte w dokumencie „Raport 2013. Autyzm – sytuacja dorosłych” pokazują, że prawa tej grupy osób niepełnosprawnych nie są respektowane, zaś proponowane formy wsparcia niewystarczające, procedury przewlekłe, a prezentowane przez instytucje i placówki pomocowe oraz osoby decyzyjne postawy – często niewłaściwe lub niekompetentne. Przykładem dobrej praktyki jest platforma internetowa „Kraina OZA” – innowacyjne narzędzie aktywizacji społecznej i zawodowej dorosłych osób z autyzmem w ramach urzeczywistniania należnych im praw.

Korzyści dla osób z niepełnosprawnością:

- Możliwość swobodnego korzystania z portalu dzięki dostosowaniu platformy do potrzeb osób z ASD,
- Dostęp do darmowych kursów udostępnionych na platformie
- Możliwość korzystania ze wszystkich funkcji portalu: dzielenie się swoimi doświadczeniami, pozyskiwanie informacji na temat tego, do dzieje się w kraju i na świecie, swobodne komunikowanie się poprzez komunikator itd.

Projekt kierowany jest do osób z autyzmem i z niepełnosprawnością intelektualną.

Wykorzystanie innowacji do wypracowania zmian

Wypracowana innowacja jest modelowym przykładem dostępności informacyjnej dostosowanej do specjalnych potrzeb związanych z rodzajem niepełnosprawności. Dostęp do informacji warunkuje kształtowanie świadomości oraz aktywności społecznej i zawodowej, w tym podjęcie działalności gospodarczej. Innowacja jest instrumentem, jakim może dysponować asystent zakładania działalności gospodarczej osoby z niepełnosprawnością.

Instrumenty pracy asystenta pracy

Projekt: „Trener pracy jako sposób na zwiększenie zatrudnienia osób niepełnosprawnych”

Nazwa innowacji: Trener pracy jako sposób na zwiększenie zatrudnienia osób niepełnosprawnych

Realizator Innowacji: Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych

Celem projektu realizowanego przez Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Polską Organizację

Pracodawców Osób Niepełnosprawnych oraz partnera zagranicznego KARE Promoting Inclusion for People with Intellectual Disabilities z Irlandii jest stworzenie wytycznych do rekrutowania trenerów pracy, wyposażenie ich w narzędzia potrzebne do aktywizacji osób niepełnosprawnych oraz opracowanie systemu kontroli wymierności pracy takich trenerów, czego skutkiem ma być jednolity, a przede wszystkim skuteczny system aktywizacji osób niepełnosprawnych.

Trenerzy pracy udzielali wsparcia na różnych etapach zatrudnienia wspomaganego: motywacji do podjęcia decyzji o podjęciu zatrudnienia, pomagali określić predyspozycje zawodowe, wspierali poszukiwania pracy, angażowali pracodawców, tłumacząc proces wdrażania do pracy osoby z niepełnosprawnością oraz w wspierali osoby niepełnosprawnej w miejscu pracy.

Wykorzystanie innowacji do wypracowania zmian

Wypracowana innowacja może stanowić podstawę do rozszerzenia kompetencji trenera pracy o moduł dotyczący prowadzenia działalności gospodarczej i spółdzielni socjalnej.

Włączenie elementów umożliwi elastyczne dostosowanie się trenera pracy do potrzeb osoby z niepełnosprawnością.

Wnioski końcowe

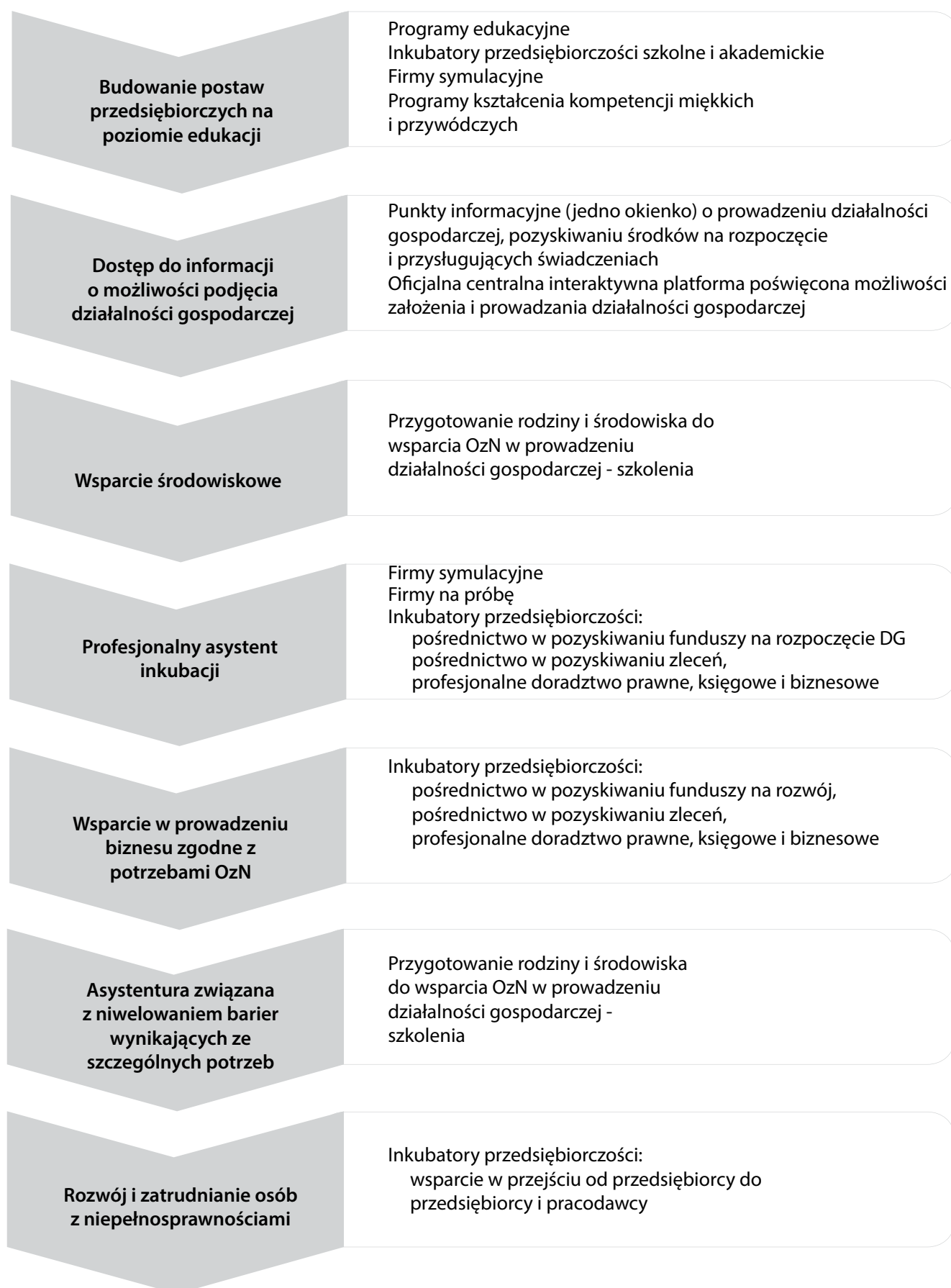
Działalność gospodarcza, to dobra forma aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Może być stabilnym, dostosowanym do potrzeb i możliwości zawodowych stabilnym miejscem pracy umożliwiającym rozwój osobisty i dającym poczucie samodzielności, niezależności, przedsiębiorczości.

Na podstawie zebranych w procesie badań danych dotyczących:

- potrzeb osób z niepełnosprawnością,
- analiz eksperckich w zakresie obowiązującego systemu,
- zdiagnozowanych luk,
- projektów i rozwiązań innowacyjnych

opracowaliśmy modelowy schemat wsparcia osób z niepełnosprawnością w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej.

Rysunek 1. Modelowy schemat wsparcia osób z niepełnosprawnością w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej

Źródło: Opracowanie własne

Problem kształtowania przedsiębiorczości w systemie edukacji jest powszechny. W przypadku OzN jest on szczególnie istotny ze względu na bariery fizyczne i mentalne tworzone przez otoczenie i dodatkowo ograniczające w osobach ich doświadczających rozwój postaw przedsiębiorczych. Systematyczne działania niwelujące ograniczenia wynikające z niepełnosprawności, pozwalające wykraczać poza schematyczne przydzielanie ról społecznych i zawodowych otwierają przestrzeń, która rozwija i zwiększa potencjał i gotowość do podejmowania działalności gospodarczej.

Osoba z niepełnosprawnością w momencie zainteresowania się możliwością podjęcia działalności gospodarczej napotyka na problem z kompleksową informacją nt. możliwości wsparcia w zakładaniu działalności gospodarczej: wsparcia finansowego, szkoleniowego, sprawdzenia predyspozycji, pomocy w procesie zakładania działalności, konsekwencji dotyczących dotychczasowych świadczeń finansowych, asysty w trakcie zakładania i prowadzenia działalności etc.

Z badań wynika, że jednoosobową działalność, częściej zakładają osoby z wyższym wykształceniem, a kluczową rolę (również wspomagającą w ramach prowadzenia) stanowi rodzina. Rodzina jest też z drugiej strony głównym „hamulcowym”, zatem konieczne są działania aktywizujące rodzinę w procesie zakładania i prowadzenia firmy. Podobnie może być również w przypadku osób z wykształceniem zawodowym, np. mechanik, elektryk, profesji związanych z budownictwem i wykończeniem wnętrz, obszarem zdrowia, zawodów tradycyjnych i zanikających etc.

Problemem ograniczającym gotowość prowadzenia działalności gospodarczej (w tym również zakładania/przystępowania do spółdzielni socjalnej) jest niepewność związana z ryzykiem prowadzenia działalności gospodarczej i utratą benefitów (zarówno przez rodzinę, jak i samego przedsiębiorcę). Rozwiązaniem może być prowadzenie działalności „na próbę” lub zaangażowanie się w firmę symulacyjną. Podczas tego procesu przedsiębiorca wraz z rodziną mogą się przekonać o ekonomicznych, zdrowotnych, psychicznych aspektach prowadzenia działalności gospodarczej (oczywiście w większości przypadków będzie to test w ograniczonym zakresie). Kolejną propozycją jest zawieszenie wszelkiego typu „benefitów” w pierwszym roku prowadzenia działalności i ich automatyczne przywrócenie w przypadku niepowodzenia ekonomicznego lub spowodowanego stanem zdrowia. Zasadne byłoby również wydłużenie czasu rozliczania dotacji otrzymywanych na założenie działalności gospodarczej, zwiększenie elastyczności w zakresie przedmiotu jej wydatkowania, a także wprowadzenie możliwości rozliczania dotacji w transzach. Pozwoli to na lepsze dopasowanie tego instrumentu do zmieniających się potrzeb.

W punkcie, wskazującym czynniki wpływające na podjęcie decyzji o rozpoczęciu działalności przez OzN, znalazła się kwestia związana z zatrudnianiem innych OzN w firmach prowadzonych przez badanych. Niektórzy respondenci już w tej chwili mają pracowników, będących OzN, z których współpracy są bardzo zadowoleni – pozostali natomiast wykazują zainteresowanie przyjęciem OzN

do pracy. Zatem firmy prowadzone przez OzN mają wysoki potencjał do zatrudniania kolejnych OzN (obustronny brak barier świadomościowych).

W przypadku spółdzielni socjalnych jest to bardziej odpowiednia forma dla tych, którzy nie chcą podejmować ryzyka związanego z prowadzeniem biznesu. Efekty aktywizacyjne są bardzo dobre dla OzN. Jednak niewielka jest skala i rozpoznawalność takich podmiotów. Brak też efektywnych mechanizmów wspierania spółdzielni socjalnych przez podmioty publiczne.

Oczekiwania względem wspierania uruchomienia własnej działalności dotyczą wsparcia w formalnych aspektach: zmniejszenia biurokracji dla przedsiębiorców, pomocy przy dopełnianiu niezbędnych formalności, a wsparcie takie mogłoby być realizowane w ramach inkubatora przedsiębiorczości OzN czy też z wykorzystaniem instrumentu w postaci CUS.

Zidentyfikowane obszary/instrumenty, które mogą przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności instrumentu w postaci działalności gospodarczej, jak i ułatwiający proces jej zakładania i prowadzenia:

- Spójny system informacji (tzw. jedno okienko/jedna strona www) na temat możliwego wsparcia dla osoby z niepełnosprawnością i jej rodziny/opiekunów. Zarówno na poziomie powiatu, jak i uczelni. Wykorzystanie zasobów PUP, WUP, OPS oraz akademickich inkubatorów i tworzących się CUS.
- Wsparcie fizyczne dla osób zakładających i prowadzących działalność gospodarczą/przedsiębiorcy prowadzącego DG.
- Wydłużenie czasu rozliczania dotacji wraz z możliwością rozliczania jej etapami.
- Zawieszenie, a nie zabieranie uprawnień do „benefitów” na okres rozpoczynania działalności (np. rok).
- Firma „na próbę” jako element sprawdzenia ekonomicznej, zdrowotnej i rodzinnej możliwości prowadzenia firmy.
- Pakiet działań dla młodzieży w ramach przedsiębiorczości akademickiej. Wsparcie asystenckie wraz z pakietem szkoleń i dotacji.
- Umożliwienie zakwalifikowania, jako podstawy zmniejszenia wpłat na PFRON, zakupów w spółdzielniach socjalnych zatrudniających OzN (w liczbie mniejszej niż 25 osób) i jednoosobowych działalnościach gospodarczych prowadzonych przez OzN, zwiększyłyby skłonność do zakupów przez podmioty obciążone wpłatami.

Spis rysunków

Rysunek 1. Modelowy schemat wsparcia osób z niepełnosprawnością w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej - strona 71

Spis tabel

Tabela 1. Liczba osób niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą, które wystąpiły do PFRON o refundację składek, zmniejsza się systematycznie od roku 2010 - strona 16.

Bibliografia

Przywołane akty prawne

1. Konwencja numer 159 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych z dnia 20 czerwca 1983 r. (Dz.U. 2005, nr 43, poz. 412).
2. Europejska Karta Społeczna z dnia 18 października 1961 r. (Dz.U. 1999, nr 8, poz. 67).
3. Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz.Urz. UE L, nr 303, str. 16).
4. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2012, poz. 1169).
5. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z dnia 26 października 2012 r. (Dz.Urz. UE C, nr 326, str. 391).
6. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z dnia 26 października 2012 r. (Dz.Urz. UE C, nr 326, str. 47).
7. Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1408/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis w sektorze rolnym (Dz.Urz. UE L 352 z 24.12.2013, str. 9, z późn. zm.).
8. Rozporządzenie Komisji (UE) nr 717/2014 z dnia 27 czerwca 2014 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis w sektorze rybołówstwa i akwakultury (Dz.Urz. UE L 190 z 28.06.2014, str. 45, z późn. zm.).
9. Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz.U. 2021, poz. 648).
10. Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz.U. 2020, poz. 333).
11. Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. 2021, poz. 266).
12. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2021, poz. 217).
13. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2021, poz. 53).

14. Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. 2021, poz. 112).
15. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2021, poz. 573).
16. Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. 2021, poz. 423).
17. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. 2021, poz. 291).
18. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. 2019, poz. 2325).
19. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2020, poz. 1057).
20. Ustawa o świadczeniach rodzinnych z dnia 28 listopada 2003 r. (Dz.U. 2020, poz. 111).
21. Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. 2021, poz. 685).
22. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2020, poz. 1409).
23. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. 2020, poz. 1398).
24. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. 2020, poz. 2085).
25. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. 2020, poz. 35).
26. Ustawa z dnia 14 marca 2014 r. o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku prac oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2014, poz. 598).
27. Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o rachunkowości (Dz.U. 2014, poz. 1100).
28. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. 2021, poz. 485).
29. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. 2021, poz. 1082).
30. Ustawa z dnia 16 grudnia 2016 r. o zmianie niektórych ustaw w celu poprawy otoczenia prawnego przedsiębiorców (Dz.U. 2016, poz. 2255).
31. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców (Dz.U. 2021, poz. 162).
32. Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (Dz.U. 2021, poz. 170).
33. Ustawa z dnia 31 stycznia 2019 r. o rodzicielskim świadczeniu uzupełniającym (Dz.U. 2021, poz. 303).
34. Ustawa z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych (Dz.U. 2021, poz. 1129).
35. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie określenia rodzajów zadań powiatu, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (Dz.U. 2015, poz. 926).
36. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie refundacji składek na ubezpieczenia społeczne osób niepełnosprawnych z dnia 9 stycznia 2009 r. (Dz.U. 2019, poz. 1218).

37. Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 lipca 2017 r. w sprawie dokonywania z Funduszu Pracy refundacji kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy oraz przyznawania środków na podjęcie działalności gospodarczej (Dz.U. 2017, poz. 1380).
38. Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 czerwca 2018 r. w sprawie wzoru wniosku spółdzielni socjalnej o zwrot opłaconych składek oraz trybu dokonywania ich zwrotu (Dz.U. 2018, poz. 1209).
39. Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie przyznania osobie niepełnosprawnej środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo działalności w formie spółdzielni socjalnej z dnia 12 grudnia 2018 r. (Dz.U. 2018, poz. 2342).
40. Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12 kwietnia 2019 r. w sprawie przyznania spółdzielni socjalnej środków na utworzenie stanowiska pracy i finansowanie kosztów wynagrodzenia osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2019, poz. 723).
41. Rozporządzenie Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 18 stycznia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dokonywania z Funduszu Pracy refundacji kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy oraz przyznawania środków na podjęcie działalności gospodarczej (Dz.U. 2021, poz. 131).

Bibliografia

1. Badanie potrzeb osób niepełnosprawnych. Raport końcowy, PFRON, Warszawa 2017.
2. Projektowanie obiektów, pomieszczeń oraz przystosowanie stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych o specyficznych potrzebach – „Ramowe wytyczne...”, pod red. naukową dr. hab. inż. Wiktora M. Zawieski, CIOP PIB, Warszawa 2014.
3. Raport z analizy aktualnego stanu rozwiązań z zakresu aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, przeglądu dobrych praktyk, diagnozy potrzeb i barier oraz rekomendacje dla modelu wsparcia osób niepełnosprawnych w środowisku pracy, CIOP PIB Warszawa, czerwiec 2018.
4. Raport z ewaluacji ex-post projektu systemowego pn.: „Ramowe wytyczne w zakresie projektowania obiektów, pomieszczeń oraz przystosowania stanowiska pracy dla osób niepełnosprawnych o specyficznych potrzebach”, PFRON, Warszawa 2015.
5. Blicharz J., Kocowski T., Paplicki M., Spółdzielnie socjalne przeciw wykluczeniu społecznemu, Raport, Wrocław 2019.
6. Bosak M. (red.), Prawo a niepełnosprawność. Wybrane aspekty, Warszawa 2015.
7. Dmoch W., Podatek dochodowy od osób prawnych. Komentarz. Wyd. 9, Warszawa 2021.
8. Gil K., Obońska A., Waclawczyk A., Walter A. (red.), Podatek dochodowy od osób prawnych. Komentarz. Wyd. 3, Warszawa 2019.

9. Granecki P., Granecka I., Prawo zamówień publicznych. Komentarz, Warszawa 2021.
10. Godlewska-Bujok B., Problem „profilowania bezrobotnych” w orzecznictwie sądów administracyjnych, „Monitor Prawa Pracy”, 2020, nr 1.
11. Godlewska-Bujok B., Miżejewski C., Ustawa o spółdzielniach socjalnych, Komentarz, Warszawa 2012.
12. Gudowska B., Strusińska-Żukowska J. (red.), Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych, Komentarz, Wyd. 2, Warszawa 2014.
13. Frąckowiak J., Instytucje prawa handlowego w kodeksie cywilnym, „Rejent”, 2003, nr 6.
14. Jaworska K., Spółdzielnie socjalne, „Zeszyty Prawnoustrojowe”, 2010, nr 11.
15. Jaworska M., Grześkowiak-Stojek D., Jarnicka J., Matusiak A. (red.), Prawo zamówień publicznych. Komentarz, Warszawa 2021.
16. Jedlińska M., Spółdzielnie socjalne, w: prof. dr hab. K. Pietrzykowski (red.), Prawo spółdzielcze, System Prawa Prywatnego, tom 21, Warszawa 2020.
17. Jedlińska M., Spółdzielnia socjalna wobec zjawiska wykluczenia społecznego i finansowego, s. 113–125; R. Levitas, w: Marginalizacja i wykluczenie społeczne (red. R. Szarfenberg), s. 18; P. Szumlewicz, Potrzeby, s. 8.
18. Krasuska B., Szafrąńska J., Bodzioch G., Spółdzielnia socjalna jako forma działalności gospodarczej, Wydział Regionalnej Polityki Rynku Pracy, Warszawa 2013.
19. Łojko M., Przedsiębiorstwa społeczne – źródła finansowania spółdzielni socjalnych, Oficyna Wydawnicza SGH 2020.
20. Maciejko W., Brzeźna A., Gajda-Durlik M., Korcz-Maciejko A. (red.), Świadczenia rodzinne. Komentarz, Warszawa 2019.
21. Maliszewska-Nienartowicz J. (red.), Prawo antydyskryminacyjne. System Prawa Unii Europejskiej. Tom 6, Warszawa 2020.
22. Marciniuk J. (red.), Podatek dochodowy od osób fizycznych. Komentarz. Wyd. 18, Warszawa 2017.
23. Michalik A., Spółdzielnia socjalna jako platforma wymiany doświadczeń i podnoszenia kompetencji zawodowych, „Ekonomia Społeczna”, 2011, nr 1.
24. Miżejewski C., Dlaczego warto założyć spółdzielnię socjalną?, Poznań 2009.
25. Safjan M., Bosek L. (red.), Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86, Warszawa 2016.
26. Schimanek T., Aspekty społeczne w nowym Prawie zamówień publicznych, Warszawa 2019.
27. Twardowski A., Społeczny model niepełnosprawności – analiza krytyczna [The Social Model of Disability – Critical Analysis], „Studia Edukacyjne”, nr 48, Poznań 2018.
28. Wdowczyk P., Podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników w przypadku jednoczesnego prowadzenia działalności rolniczej i pozarolniczej działalności gospodarczej, MOPR 2018, nr 7, s. 16.
29. Włodarczyk M. (red.), Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.

30. Zdyb M., Lubeńczuk G., Wołoszyn-Cichočka A., Prawo przedsiębiorców. Komentarz, Warszawa 2019.
31. Żołędowski C., Ołdak M. (red.), Spółdzielczość socjalna wybrane aspekty metodologiczne i porównawcze, Instytut Polityki Społecznej UW, Warszawa 2015.
32. Aan het werk met prb, Verenigingsbureau Divosa, Utrecht 2007.
33. Access to Work scheme for disabled people, House of Commons Library, Briefing Paper nr 0666, February 2020.
34. Active inclusion of young people with disabilities or health problems, European Union – Eurofound Luxembourg 2012.
35. A report of investigations into complaints about Access to Work, Parliamentary and Health Service Ombudsman 2017.
36. Bauwens A., Bernard H., Trublin C., Towards Inclusive Globalization: Policies and practices to promote the employment of people with disabilities, Humanity & Inclusion, Lyon 2019.
37. Blanc P., Guével M.-R., Velche D., An Overview of Disability Employment Resources in Europe, FIPHFPS. Cohu, D. Lequet-Slama.
38. Velche D., Les politiques en faveur des personnes handicapées dans cinq pays euro pens. Grandes tendances, „Revue française des affaires sociales” 2005/2.
39. Disability and self-employment. Supporting people and their Dreas, CCS Disability Action 2019.
40. Disability at a Glance, strengthening employment prospects for persons with disabilities in Asia and the Pacific, CESAP, 2015.
41. Healthy, prosperous lives for all: the European Health Equity Status Report. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2019 (<http://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/health-equity-status-report-2019>).
42. Kitching J. (Kingston University), Entrepreneurship and self-employment by people with disabilities – Technical Report, OECD, October 2014, s. 201.
43. Lima-Matthews J., Yordanova I., Jepps C., Making selfemployment work for disabled people. An agenda to make it happen, IPSE 2019.
44. Měchura M., Mamojka B., Práva Európanov so zdravotným postihnutím I. (práva v oblasti zamestnanosti), Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska, Bratislava 2013.
45. Ondrušová D., Kešelová D., Repková K., Akčný plán prechodu z chránených dielní kzamestnávaniu osôb so zdravotným postihnutím na otvorenom trhu práce, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2013.
46. The Right to Education for Persons with Disabilities. Overview of the Measures Supporting the Right to Education for Persons with Disabilities reported on by Member States, UNESCO 2015.
47. Sakellariou D., Rotarou E.S., Access to healthcare for men and women with disabilities in the UK: secondary analysis of crosssectional data, BMJ Open 2017.

48. Thornton P., Corden A., Evaluating the impact of Access to Work: a case study approach, Disability Services Research Partnership 2002.
49. Trivelli C., Vargas S., Clausen J., Social protection and inclusive rural transformation, IFAD 2017.
50. Vaziri D., Schreiber D., Wieching R., Wulf V., Disabled entrepreneurship and self-employment: The role of technology and policy building, OECD 2014.
51. Werkwijzer Poortwachter, UWV 2021.
52. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. z 2021 r., poz. 478, 619.
53. Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2005 r., nr 249, poz. 2104 z późn. zm.).
54. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2001 r., nr 49, poz. 508 z późn. zm.).
55. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. 2006, nr 94, poz. 651)
56. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1997, nr 123, poz. 776).
57. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r., Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, „Monitor Polski” nr 50, poz. 474 i 475.

Linki i inne źródła

1. Informacja o wynikach kontroli Najwyższej Izby Kontroli w sprawie efektywności świadczenia usług rynku pracy z dnia 31 października 2018 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,19346,vp,21954.pdf>.
2. Interpretacja indywidualna Ministra Finansów z dnia 4 sierpnia 2009 r., DD6/033-15/MZO/09/PK-89, www.mf.gov.pl.
3. Załącznik do uchwały nr 8/2019 Rady Nadzorczej PFRON z dnia 6 września 2019 r., Program Wyrównywania Różnic Między Regionami III.
4. Załącznik nr 1 do uchwały nr 80/2020 Zarządu PFRON z dnia 27 listopada 2020 r.
5. Departament Strategii, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Raport z konsultacji projektu Umowy Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021–2027 w Polsce.
6. Informacja Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych za okres 2018–2019, Warszawa 2020, www.senat.gov.pl.
7. Spółdzielczość sprzyjająca włączeniu społecznemu i zawodowemu – raport końcowy, www.stat.gov.pl.
8. Zalecenia Ministra Rozwoju Regionalnego oraz Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych dotyczące stosowania „klauzul społecznych” w zamówieniach publicznych.

9. Specjalna Strefa Rewitalizacji w praktyce. Raport z badania narzędzi ustawowych w zakresie rewitalizacji w Polsce, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa, październik 2019 r., www.funduszeuropejskie.gov.pl.
10. Wstępny projekt założeń do ustawy o ekonomii społecznej, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Ekonomii Społecznej i Pożytku Publicznego.
11. Projekt ustawy o ekonomii społecznej z dnia 12 maja 2021 r., www.legislacja.gov.pl.
12. Uzasadnienie do projektu ustawy o ekonomii społecznej z dnia 12 maja 2021 r., www.legislacja.gov.pl.
13. Apel spółdzielni socjalnych dot. ustawy o ekonomii społecznej, <https://ekonomiaspoleczna.pl/apel/>.
14. Interpretacja indywidualna z 31 marca 2020 r., sygn. 0112-KDIL2-1.4011.233.2020.1.MKA Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, <https://sip.mf.gov.pl>.
15. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000746>.
16. <https://employersforchange.ie/Workplace-Equipment-Adaptation-Grant-WEAG>.
17. <https://www.ifad.org/documents/38714174/41420481/Grant+Agreement+and+General+Provisions+-+Attachment+5.pdf/6e9610be-c43b-5b77-ec11-f22dea33922?t=1573642663000>.
18. <https://www.gov.ie/en/publication/8471e4-operational-guidelines-back-to-work-enterprise-allowance-self-employ/>.
19. https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/urady/LM/ESF/Informacia_o_%59_-_od_01-05_2013.pdf.
20. https://niepelnosprawni.gumed.edu.pl/attachment/attachment/46706/Karta_Praw_Osob_Niepelnosprawnych.pdf, dostęp: 20.05.2021.
21. <http://www.niepelnosprawni.gov.pl>, dostęp: 17.06.2021.
22. <https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl>, dostęp: 18.06.2021.
23. <https://www.parp.gov.pl>, dostęp: 19.06.2021.
24. <https://publicystyka.ngo.pl/rozwoj-ekonomii-spoecznej-czy-europejskie-rekomendacje-moga-nam-pomoc>, dostęp: 20.06.2021.
25. <https://2021.ranking.perspektywy.pl/ranking/ranking-uczeln-akademickich>, dostęp: 20.06.2021.
26. <https://www.speedproject.ac.uk>, dostęp: 20.05.2021.
27. <http://www.ncge.org.uk>, dostęp: 20.05.2021.
28. <http://lambertreview.org.uk>, dostęp: 20.05.2021.
29. <https://www.exist.de/DE/Home/inhalt.html>, dostęp: 19.06.2021.
30. https://www.aktywizacja.org.pl/images/Publikacje_pdf/Aktywizacja_zawodowa.pdf, dostęp: 09.08.2021.
31. <http://www.spoldzielnie.org/cat3,130,176>, dostęp: 09.08.2021.
32. <https://drive.google.com/drive/folders/1uovP8QaEeyry0rrqJRN6Ly4Q7UGkEnL>, dostęp: 09.08.2021.

33. <https://www.power.gov.pl/strony/o-programie/projekty/przyklady-najciekawszych-projektow/male-wielkie-zmiany/>, dostęp: 09.08.2021.
34. <https://www.pwc.pl/pl/o-nas/odpowiedzialny-biznes/inkubatory-innowacji-spoecznych/male-wielkie-zmiany.html>, dostęp: 09.08.2021.
35. http://ozrss.pl/wp-content/uploads/2016/10/Male_wielkie_zmiany_innowacje_spoeczne_prezentacja.pdf, dostęp: 09.08.2021.
36. https://fundacijainceptum.pl/?page_id=323, dostęp: 09.08.2021.
37. <https://fundacijainceptum.pl/wp-content/uploads/2018/11/Podr%C4%99cznik.pdf> dostęp: 09.08.2021.
38. <https://www.merkury.org.pl/upload/upload/PRES%20V.pdf>, dostęp: 09.08.2021.
39. <https://www.merkury.org.pl/punkty-inkubacji-innowacji/10>, dostęp: 09.08.2021.
40. <https://fundacijainceptum.pl/?p=582>, dostęp: 09.08.2021.
41. <http://www.innowacje.psoni.org.pl/index.php/innowacje-spoeczne/narzedzia-pracy-dla-opiekunow/aac-owy-asystent/>, dostęp: 09.08.2021.
42. <http://www.innowacje.psoni.org.pl/wp-content/uploads/2018/05/Produkt-finalny-Bytnar-Wesolowski-1.pdf>, dostęp: 09.08.2021.
43. <http://www.innowacje.psoni.org.pl/wp-content/uploads/2018/05/Instrukcja-wdrozeniowa-Bytnar-Wesolowski-2.pdf>, dostęp: 09.08.2021.
44. <https://ariari.org/pl/badania-i-diagnozy/133-model-aktywizacji-zawodowej-osob-z-niepełnosprawnością-wzroku.html>, dostęp: 09.08.2021.
45. https://www.youtube.com/watch?v=_kHjXwPL5eA, dostęp: 09.08.2021.
46. <http://albert.lubin.pl/category/galeria/page/6/>, dostęp: 09.08.2021.
47. <https://www.merkury.org.pl/upload/upload/LISTA%20INNOWACJI%20PO%20ETAPIE%20PRESELEKCJI.pdf>, dostęp: 09.08.2021.
48. <https://synapsis.org.pl/nasze-dzialania/projekty/>, dostęp: 09.08.2021.
49. http://www.zatrudnij-asa.pl/pub/7_4_Zalacznik_Nr_4_Broszura.pdf, dostęp: 09.08.2021.
50. <https://hrstandard.pl/2011/09/19/innowacyjne-programy-rozwojowe-horse-assisted-education/>, dostęp: 09.08.2021.
51. <http://www.innowacje.zgd.com.pl/nasze-innowacje/>, dostęp: 09.08.2021.
52. <https://www.merkury.org.pl/upload/upload/LISTA%20INNOWACJI%20PO%20ETAPIE%20PRESELEKCJI.pdf>, dostęp: 09.08.2021.
53. https://farma.org.pl/materialy/_upload/Publikacje/artykuly/02_Edward_Bolak.pdf, dostęp: 09.08.2021.
54. <https://www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/124-mln-z-konkursu-szansa-rownosc-niezalezosc-w-roku-biezacym-na-wsparcie-osob-z-a/>, dostęp: 09.08.2021.
55. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-0039ebbb-5d50-48d2-8143-c7ee9605a963>, dostęp: 09.08.2021.
56. <https://pedagogika-specjalna.edu.pl/logopedia/dobor-metod-dla-uzytownika-aac/>,

- dostęp: 09.08.2021.
57. <http://www.pfron.org.pl/o-funduszu/projekty/projekty-ue/program-operacyjny-kap/zakonczone-projekty/>, dostęp: 09.08.2021.
58. <https://www.youtube.com/watch?v=6iFpjppuors>, dostęp: 09.08.2021.
59. <https://www.pfron.org.pl/pfron/szczegoly/news/ucz-sie-i-pracuj-online/>,dostęp: 09.08.2021.
60. <http://www.innowacje.zgd.com.pl/innowacja/07/#toggle-id-1>, dostęp: 09.08.2021.
61. <http://www.innowacje.zgd.com.pl/innowacja/31/#toggle-id-1>, dostęp: 09.08.2021.
62. <https://www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/projekt-innowacyjny-migacz/>, dostęp: 09.08.2021.
63. <http://krainaoza.pl/glowna>, dostęp: 09.08.2021.
64. https://www.krakow.pl/aktualnosci/174141,29,komunikat,kraina_oza_-_innowacyjna_platforma_dla_osob_z_autyzmem.html, dostęp: 09.08.2021.
65. <http://pfzw.pl/materialy-do-pobrania/>, dostęp: 09.08.2021.
66. <http://www.pfron.org.pl/o-funduszu/projekty/projekty-ue/program-operacyjny-kap/zakonczone-projekty/trener-pracy-jako-spos/trener-pracy-jako-sposob-na-zwiekszenie-zatrudnienia-osob-niepelnosprawnych/>, dostęp: 09.08.2021.
67. <http://www.pfron.org.pl/o-funduszu/projekty/projekty-ue/program-operacyjny-kap/zakonczone-projekty/trener-pracy-jako-spos/cele-projektu/>, dostęp: 09.08.2021.